انتشارات
چهارخونه
ناشر تخصصی آموزشی

راهنمای گام به گام

رشتهٔ گرافیک

پایهٔ دوازدهم

فنی و حرفه ای

۱) فارسی و نگارش (۳)
۲) دین و زندگی (۳)
۳) عربی، زبان قرآن (۳)
۴) هویت اجتماعی
۵) سلامت و بهداشت
۶) تاریخ هنر جهان
۷) خط در گرافیک
۸) مبانی تصویرسازی
۹) پایه و اصول صفحه‌آرایی

۹۱۲۰۵

انتشارات
چهارخونه
ناشر تخصصی آموزشی

عنوان و نام پدیدآور: راهنمای گام به گام رشتهٔ گرافیک پایهٔ دوازدهم فنی حرفه‌ای .../
پدیدآورندگان گروه طراحان [انتشارات چهارخونه] ؛ ویراستار لیلا بلوچی.
مشخصات نشر: تهران، چهارخونه، ۱۴۰۰
مشخصات ظاهری: ۱۸۸ص.: ۲۲×۲۹ س م.
شابک: ۸-۱۶۳-۳۰۵-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست نویسی: فیپای مختصر
عنوان دیگر: راهنمای گام به گام پایه دوازدهم رشته گرافیک
شناسه افزوده: انتشارات چهارخونه
شماره کتابشناسی ملی: ۵۳۷۶۵۵۹

راهنمای گام به گام پایهٔ دوازدهم رشتهٔ گرافیک

ناشر: انتشارات چهارخونه

پدیدآورندگان: گروه طراحان

ویراستار: لیلا بلوچی

طراحی و گرافیک جلد: مژده صالح‌پور

صفحه آرایی: محبوبه شریفی

حروفچینی: حمید عینی خراسانی

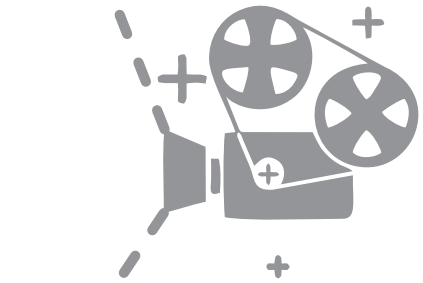
لیتوگرافی: امیر گرافیک

چاپ و صحافی: یگانه

نوبت چاپ: پنجم - تابستان ۱۴۰۰

شمارگان: ۵۰۰ جلد

قیمت: ۸۰۰۰۰ تومان

شابک: ۸- ۱۶۳-۳۰۵-۶۰۰-۹۷۸

ISBN: 978-600-305- 163 - 8

پایگاه و فروشگاه اینترنتی: WWW.4khooneh.org

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است و هر گونه نسخه برداری پیگرد قانونی دارد.

تلفن‌های مرکز پخش : ۰۰۰۲۶ ۶۲ ۰۹۱۲ - ۹۶ ۷۷ ۹۲ ۶۶ - ۷۱ ۸۱ ۹۲ ۶۶

جهت دریافت کتاب از طریق پست به سایت www.4Khooneh.org مراجعه نموده و یا با شماره تلفن ۶۶۹۲۸۰۲۹(۰۲۱) تماس حاصل فرمایید.

بخش هفتم:

خط در گرافیک

۱ تاریخچهٔ خط و پیدایش الفبا

۲ طراحی گرافیک

۳ روش‌های نگارش

۴ طراحی حروف

۵ نوشتار و گرافیک

فصل اول: تاریخچه خط و پیدایش الفبا

انسان فقط شش هزار سال است که سابقه‌ی نوشتن دارد. تصویرهایی که انسان اولیه برای رساندن پیام و بیان مقاصد و اهداف خود ترسیم می‌نمود را می‌توان پیشینه‌ی خط‌های کنونی دانست.

سیر تحول خطوط

❍ خط تصویرنگار ـ Pictograph

تصویر در ابتدا به عنوان «کلمه» برای انتقال پیام‌های لازم و جاری و روزمره به کار می‌رفت. به طور مثال، تصویر خورشید، با ترسیم شکل ساده‌ای از خورشید امکان‌پذیر می‌شد. این خط را خط «تصویرنگار» می‌نامند. خط تصویری هیروگلیف ـ مصر باستان از نمونه‌ی این خط می‌باشد.

نکته:

خط تصویرنگار از نخستین تصاویر ثبت شده توسط انسان می‌باشد.

❍ خط اندیشه‌نگار ـ Ideograph

نیاز به بیان مفاهیم عمیق‌تر و معانی انتزاعی، خط تصویرنگار را متحول کرد، به گونه‌ای که علائم تصویری خط، تنها نمایانگر اشیاء و وسایل نبودند بلکه با تغییراتی توانایی بیان اندیشه‌ها را نیز پیدا کردند. برای مثال طرح ساده‌ی «خورشید» تنها معرف خورشید نبود بلکه می‌توانست معنای روز یا زمان را نیز در برگیرد؛ به این ترتیب بر پایه علائم خلاصه‌تری از خط‌های « تصویرنگار» ، خطوط « اندیشه‌نگار» پدید آمد.

نکته: علت تکامل زبان نوشتار، گسترش جوامع بشری، توسعه ارتباطات و داد و ستدها، نیاز به ثبت قراردادها و اطلاعات زندگی روزمره می‌باشد.

❍ خط میخی

نخستین نظام عملی ثبت در بین‌النهرین شکل گرفته است. سومری‌ها برای نوشتن از ساده‌ترین و در دسترس‌ترین ماده‌ی طبیعی محیط زندگی خود، یعنی «گِل» استفاده می‌کردند و برای نگارش قلم نوک تیزی را بکار می‌بردند، اما حدود سه قرن بعد از قلم‌های نوک مثلثی استفاده کردند.

از مزایای قلم‌های نوک مثلثی، افزایش سرعت نگارش به جهت ساختارش و خارج شدن شکل حروف از ترسیم خطی و تبدیل به ترکیباتی انتزاعی است که شامل خط‌های مقطع میخ مانند می‌باشد. این شباهت باعث شد که پس از اکتشاف این خط در قرن هجدهم میلادی آن را «خط میخی» بنامند.

❍ خط هجایی

تحول صورت تصویری خط به علائم انتزاعی، گامی مهم در جهت به وجود آمدن «خط هجایی» بود که در آن هر هجا با علامتی نگاشته می‌شد و ترکیب این هجاها با تغییراتی در آهنگ اداکردن، مفاهیم مختلف را می‌نمایانده است.

نکته:

خط چینی امروزی ترکیبی از خط هجایی با خط اندیشه‌نگار است.

❍ خط آوانگار Phonetic alphabet

فینیقی‌ها که در جوار سومری‌ها زندگی می‌کردند و تاجرهایی موفق بودند، دریافتند حداکثر بیست و دو صدای مهم در زبان گفتاری‌شان وجود دارد و اگر برای هر یک از این صداها علامت مشخصی برگزینند، می‌توانند زبان خود را به نگارش درآورند. این تفکر سبب اختراع خط «آوانگار» شد و اینگونه بود که «الفبا» به وجود آمد.

الفبای آوایی

یونانی‌ها با اعمال اصلاحات مهمی در شکل حروف و اسامی الفبای فینیقی آن را تکامل بخشیدند و با افزودن علائمی برای حروف صدادار و نیز حروف بی‌صدا، گامی نهایی در آفرینش الفبای آوایی برداشتند.

الفبای لاتین

رومی‌ها از الفبای یونانی اقتباس کردند و با ایجاد تغییراتی آن را با زبان خود مطابقت داده و الفبای لاتین را به وجود آوردند.

خط آرامی

همزمان با دوران الفبای لاتین، در منطقه‌ی آرام (سوریه‌ی فعلی) الفبای دیگری که از الفبای فینیقی مشتق شده بود به نام «خط آرامی» متداول شد. کتاب‌هایی از عهد عتیق با همین خط و زبان نوشته شده است.

نکته:

منشاء شکل‌گیری خط‌های عِبری و عربی، خط آرامی می‌باشد.

خط عربی

نخستین خط واقعی عربی در اوایل قرن ششم میلادی ابداع شد. خط عربی با ظهور و گسترش اسلام به سرعت تکامل یافت که عامل اصلی این تکامل، کلام آسمانی «قرآن» بود. خط عربی بسیار زودتر از زبان عربی متداول شد و در اکثر متصرفات اسلامی مانند آفریقای شمالی، آسیای صغیر، ایران، هندوستان و بخش‌هایی از چین و جنوب اروپا، نظام نوشتاری کلام وحی جایگزین خطوط متداول شد.

سیر تحول خطوط ایرانیان

ایرانیان شیوه‌ی نگارش خود را از خط عربی اقتباس کرده‌اند ولی دگرگونی‌هایی در آن ایجاد کرده‌اند. شکل‌گیری و رواج خطوط زیبایی مانند تعلیق، نستعلیق و شکسته نستعلیق جلوه‌هایی از تصرفات آگاهانه‌ی ایرانیان است.

نکته:

آغاز خط و کتابت در ایران، با اقتباس از خط میخی تمدن‌های بین‌النهرین همراه بود.

سیر تحول خطوط ایران

خط ایلامی مقدم خط میخی پارسی خط پهلوی خط اوستایی

خط ایلامی مقدم

ایلامی‌ها به عنوان اولین حکومت مقتدر ایرانی، موفق شدند علائم خط میخی را که نزد سومریان تا ۲۰۰۰ و نزد بابلی‌ها و آشوری‌ها تا ۸۰۰ علامت داشت را به ۳۰۰ علامت کاهش داده و خط «ایلامی مقدم» را پدید آورند.

خط میخی پارسی

آریائیان (مادها و پارس‌ها) پس از ورود به ایران، خط ایلامی مقدم را با ابتکاری درخور تحسین ساده کرده و به ۴۲ علامت کاهش دادند. این خط «میخی پارسی» نام گرفت و در زمان هخامنشیان به تکامل رسید و به عنوان خط رسمی کتیبه‌نگاری آن عصر بکار رفت. کتیبه‌های بیستون، تخت‌جمشید و پاسارگاد از این دسته‌اند.

نکته: همزمان با خط میخی پارسی، خط آرامی نیز در این دوره متداول بود که به سبب سهولت در نگارش در امور دیوانی بکار می‌رفت. قدیمی‌ترین نمونه‌ی خط آرامی در کتیبه‌ی «نقش رستم» و «سکه‌های پادشاهان ایران باستان» دیده می‌شود.

خط پهلوی

در دوره‌ی اشکانیان، ایرانیان با استفاده از خط آرامی «خط پهلوی» را به وجود آوردند که مطابق با روحیه‌ی ایرانی حالتی منعطف و دوّار داشت. با ظهور این خط، خط آرامی به تدریج منسوخ گردید.

خط اوستایی

در زمان ساسانیان با اقتباس از خط پهلوی، خط جدیدی برای نگارش کتاب دینی اوستا بکار رفت که به «خط اوستایی» شهرت یافت و از نظامی قدرتمند و دقیق برخوردار بود.

نکته: بعد از ورود اسلام به ایران کلیه‌ی خطوط به تدریج کنار گذاشته شدند اما روحیه‌ی موجود در آنها، شامل خط‌های منحنی دورها و دندانه‌ها، نقش مهمی در شکل‌گیری قلم‌های جدیدی داشت که ایرانیان در خط عربی ابداع کردند.

ارزشیابی فصل اول

۱- خط آوانگار به وسیله‌ی چه کسانی ابداع شد؟

فینیقی‌ها که در جوار سومری‌ها زندگی می‌کردند و تاجرهایی موفق بودند، به نظام نوشتاری کارآمدتری برای ثبت نیاز داشتند. آنها دریافتند حداکثر بیست و دو صدای مهم در زبان گفتاری‌شان وجود دارد و اگر برای هر یک از این صداها علامت مشخصی برگزینند، می‌توانند زبان خود را فقط با استفاده از همین بیست و دو علامت به نگارش درآورند. این تفکر سبب اختراع خطی به نام «آوانگار» شد.

۲- خط ایلامی مقدم شامل چند علامت بود؟

ایلامی‌ها علائم خط میخی را که نزد سومریان تا ۲۰۰۰ و نزد بابلی‌ها و آشوری‌ها تا ۸۰۰ علامت داشت را به ۳۰۰ علامت کاهش و خط خود موسوم به ایلامی مقدم را پدید آوردند.

۳- خط اوستایی از چه خطی اقتباس شده است؟

در زمان ساسانیان با اقتباس از خط پهلوی، خط جدیدی برای نگارش کتاب دینی اوستا به کار رفت که به خط اوستایی شهرت یافت و از نظامی قدرتمند و دقیق برخوردار بود.

۴- خط چینی امروزی ترکیبی از کدام خطوط می‌باشد؟

خط چینی امروزی ترکیبی از خط اندیشه‌نگار و خط هجایی است.

۵- استفاده از قلم‌های نوک مثلثی چه تأثیری بر نوشتار گذاشت؟

قلم‌های نوک مثلثی علاوه بر آنکه به جهت ساختارش بر سرعت نگارش می‌افزود. موجب آن شد که حروف از شکل ترسیم خطی خارج شده و به ترکیباتی انتزاعی شامل خط‌های میخ مانند تبدیل شوند.

فصل دوم: طراحی گرافیک

واژه‌ی گرافیک

واژه‌ی «گرافیک» از مصدر یونانی «Graphein» به معنای «نوشتن» گرفته شده است. ریشه‌ی آن در اصل به معنای خراشیدن و حک‌کردن است.

گرافیک در روش‌های تکثیر قدیمی

در روش‌های تکثیر قدیمی، سنگ یا مس را با عملی شبیه به خراشیدن نقش می‌کردند و از طریق برگردانیدن طرح بر روی کاغذ آن را تکثیر می‌کردند. آنها به این طراحی خطی «گرافیک» می‌گفتند.

گرافیک در قرن پانزدهم میلادی

پس از اختراع چاپ توسط «یوهانس گوتنبرگ» آلمانی در قرن پانزدهم میلادی «گرافیک» وارد مرحله نوینی شده و از امکانات بالقوه صنعت چاپ بهره‌مند گردید.

❍ گرافیک در سده‌ی هجدهم میلادی

در سده‌ی هجدهم میلادی، انقلاب صنعتی سبب تغییرات بنیادینی در چاپ، حروف چینی و کاغذسازی شد. در این دوران، توانمندی فناوری چاپ در تکثیر، موجب گسترش و سرعت بخشیدن با ارتباطات شد و زبانی که این ارتباطات را ممکن ساخته بود، «گرافیک» بود.

❍ گرافیک بعد از جنگ جهانی دوم

بعد از جنگ جهانی دوم کاربرد حرفه‌ی «طراحی گرافیک» فراگیر شد و با ظهور و انتشار مطبوعات، تصویرسازی حرفه‌ای نیز قدم به عرصه گرافیک گذاشت و بدین ترتیب، نقش «طراحی گرافیک» به عنوان اصلی مهم در زمینه‌ی اطلاع‌رسانی تثبیت شد.

نکته:

بهترین راه تعریف گرافیک شناخت حوزه‌های کاربرد و میدان عملکرد و تأثیرگذاری آن می‌باشد.

❍ تعریف گرافیک در زمان کنونی

«گرافیک» راه حل بصری مناسب برای تسهیل ارتباطات موردنیاز جامعه و به عبارتی دیگر: «گرافیک زبان بصری جهان بدون مرز است».

❍ عناصر اصلی گرافیک

«تصویر» و «نوشتار» عناصر اصلی گرافیک را تشکیل می‌دهند و مهم‌ترین نقش را برای انتقال پیام و تأثیر بر مخاطب بر عهده دارند.

از دیرباز شاهد تلفیق «تصویر» و «نوشتار» به عنوان یک روش بیانی در ارتباطات می‌باشیم. در طراحی گرافیک می‌توان به فراخور موضوع، مخاطب، نوع سفارش، روش طراح، و جریان حاکم بر گرافیک، به یکی از این دو عنصر برتری داد و آن را به عنصر مسلط اثر گرافیکی تبدیل کرد.

تلفیق تصویر با نوشته ، تبعیت فرم حروف از معانی
تصویر Siegfried Oderinat سوئیس

❍ نوشتار

● ویژگی کاربردی نوشتار

نوشتار انسان را از وظیفه‌ی دشوار به خاطر سپردن رها می‌سازد و اطلاعات را ماندگار می‌سازد. بیان متمرکز، صریح و ارائه فشرده اطلاعات گفتاری در نوشتار از خصوصیات دیگر آن می‌باشد.

● ویژگی زیباشناسی نوشتار

جنبه‌ی بصری و دیداری نوشتار، بیانگر ویژگی زیباشناسی نوشتار می‌باشد که بارزترین نمونه‌ی آن خوشنویسی است.

نکته:

نوشتار می‌تواند نقش تصویر را نیز به عهده بگیرد و در قالب عنصری جامع در گرافیک مطرح شود.

● محدودیت‌های نوشتار

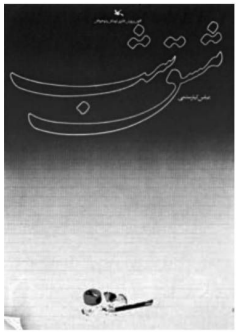
مرزهای درک نوشتار بسیار محدودتر از تصویر است و به منطقه جغرافیایی خاصی که به آن زبان گفتگو می‌کنند محدود می‌شود و تنها افراد باسواد می‌توانند متن‌های نوشتاری را بخوانند.

❍ تصویر

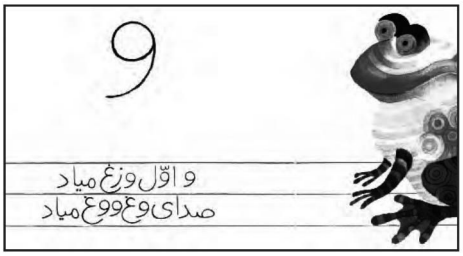
تصویر، بازنمایی پدیده‌های عینی و ذهنی در قالبی دیداری است که می‌تواند به صورت حقیقی (مثل عکس)، مجازی (مثل انیمیشن)، ثابت (مثل نقاشی و گرافیک) و متحرک (مثل فیلم) تجسم پیدا کند.

نکته:

نخستین وسیله‌ی ارتباطی انسان پیش از تاریخ، «تصویر» بوده است.

پوستر فیلم مشق شب ، ابراهیم حقیقی ، ۱۳۶۸ هـ . ش

طراحی حروف برای کتاب کودک ، نورالدین زرین کلک ، ۱۳۷۰ هـ . ش

پوستر فیلم غریبه و مه ، بهرام بیضایی، اثر مرتضی ممیز ، ۱۳۵۴ هـ . ش

درک سریع، آسان و هنگامی تصویر موجب شده، تصویر مهمترین عامل ارتباطی جهان معاصر (عصر ارتباطات) به شمار آید.

- **ظهور تصاویر**
  - واقع نما ← بیانی محدودتر
  - انتزاعی ← بیانی گسترده‌تر
  - نمادین ← بیانی عمیق‌تر

نکته:

وظیفه‌ی تصویر، بیان آن چیزی است که عنصر نوشتار از بیان آن قاصر است.

رابطه نوشتار و تصویر

تلفیق تصویر و نوشتار به یکی از مهم‌ترین روش‌های بیانی گرافیک تبدیل شده است. ترکیب دقیق و ماهرانه‌ی تصویر و نوشتار در گستره‌ی حوزه‌ای به نام «صفحه‌آرایی» قرار می‌گیرد که در آن پیام‌های نوشتاری و تصویری تحت تأثیر متقابل و مکّمل یکدیگر واقع می‌شوند به گونه‌ای که هر جا «نوشته» اصل قرار می‌گیرد تصاویر توصیفی به کمک آن می‌آیند و مفاهیم را گسترده‌تر و فهم آن‌ها را آسان و دلپذیرتر می‌کند؛ و هرگاه «تصویر» مبنای اثر باشد، نوشتار توضیحی در خدمت آن قرار می‌گیرد و به آن دقت و صراحت می‌بخشد.

پوستر انجمن حمایت از کودکان ، رضا عابدینی ، ۱۳۸۳ هـ . ش

پوستر فیلم خواب خاک ، رضا عابدینی ، ۱۳۸۳ هـ . ش

در دهه‌های اخیر تقویت ویژگی بصری حروف و نزدیک کردن نوشتار به وجه تصویری، مورد توجه بسیاری از طراحان حرفه‌ای قرار گرفته است. **این دسته از آثار به دو بخش کلی تقسیم می‌شود:**

الف) آثاری با جنبه‌ی مفهومی که ضمن خوانده شدن عبارت ، بار معنایی اثر به راحتی قابل درک است.

ب) آثاری با جنبه‌ی تجریدی که در این آثار سهم خوانایی حروف کاهش می‌یابد و اساساً ترکیب‌بندی، فرم و رنگ، نقش انتقال مفاهیم را برعهده می‌گیرند. این دسته از آثار گاه به مرزهای مشترکی با «نقاشی خط» می‌رسند که تنها «هدف» و «کاربرد» اثر، امکان تفکیک این دو را فراهم می‌کند.

ارزشیابی فصل دوم

۱- واژه‌ی گرافیک به چه معناست؟

واژه‌ی گرافیک از مصدر یونانی «**Graphein**» به معنای «نوشتن» گرفته شده است. ریشه‌ی آن در اصل به معنای خراشیدن و حک کردن است.

۲- به طور کلی عناصر اصلی هنر گرافیک به چند دسته تقسیم می‌شود؟ نام ببرید.

هنر گرافیک به منظور انتقال هرچه مؤثرتر پیام، برقراری ارتباط لازم و نفوذ هرچه بیشتر در مخاطب، از دو عنصر «نوشتار» و «تصویر» بهره می‌برد.

۳- تصاویر در چند گونه ظاهر می‌شوند؟

تصاویر در سه گونه «واقع نما» ، «انتزاعی» و «نمادین» ظاهر می‌شوند.

۴- محدودیت‌های نوشتار به عنوان یکی از عناصر گرافیک چیست؟

اساساً مرزهای درک نوشتار بسیار محدودتر از تصویر است و به منطقه جغرافیایی خاصی که به آن زبان گفتگو می‌کنند محدود می‌شود و از طرف دیگر تنها افراد باسواد می‌توانند متن‌های نوشتاری را بخوانند و این مشخصات می‌تواند محدودیت‌هایی در بیان بدون مرز گرافیک ایجاد کند.

۵- تصویر به چه معناست و وظیفه‌ی آن چیست؟

تصویر، بازنمایی پدیده‌های عینی و ذهنی در قالبی دیداری است که می‌تواند به صورت حقیقی (مثل عکس)، مجازی (مثل انیمیشن)، ثابت (مثل نقاشی و گرافیک) و متحرک (مثل فیلم) تجسم پیدا کند.

وظیفه‌ی تصویر، بیان آن چیزی است که عنصر نوشتار از بیان آن قاصر است.

فصل سوم: روش‌های نگارش

هرگاه پیام مکتوبی را مشاهده می‌کنیم، علاوه بر وجه نوشتاری در واقع با فرم و شکل ظاهری آن نیز مواجه می‌شویم فرم و شکل حروف، خواسته یا ناخواسته بر ما تأثیر می‌گذارد و پیام نانوشته‌ای را به ما منتقل می‌کند.

نکته:

لازم است شکل ظاهری حروف با کاربرد و محتوای نوشته هماهنگ باشد.

نگارش عناصر نوشتاری

عناصر نوشتاری به سه روش کلی به نگارش در می‌آیند

- خوشنویسی ← روحیه‌ای فرهنگی و هنری
- حروف چینی ← کیفیتی رسمی و آموزشی
- دست‌نویس ← روحیه‌ای آزاد و خلاق

خوشنویسی

خوش نوشتن حروف و کلمات با رعایت اصول هندسی و براساس قواعد از پیش تعیین شده را خوشنویسی گویند و معادل انگلیسی آن «کالیگرافی ـ Calligraphy» است و در واقع بیان نوعی هماهنگی میان اجزای یک خط است که خوشنویسان از طریق آموزش، تمرین و تکرار در اجرای آن به مهارت می‌رسند.

زمینه‌های موردنیاز تحقق خوشنویسی
- درک جامعه از نوشتار
- اهمیت یافتن متن
- ابزار نگارش
- مهارت
- قوانینی مبتنی بر هندسه‌ی تحریر

❍ ابزار نگارش

رایج‌ترین ابزار نگارش قلم مو، قلم نی، قلم پر و قلم فلزی می‌باشد.

❍ خوشنویسی فارسی

در خوشنویسی فارسی همانند عربی، ابزار نوشتار «قلم نی» با زاویه‌ای در حدود ۲۰ تا ۲۵ درجه است.

در طی سده‌های متمادی تمدن اسلامی، گونه‌های متنوع و فراوانی از قلم‌های خوشنویسی عربی و فارسی پدید آمد که شاخص‌ترین آنها موسوم به «اقلام سته» (قلم‌های شش گانه) منسوب به ابن مقله وزیر ایرانی دربار عباسی می‌باشد که شامل قلم‌های: محقّق، ریحان، نسخ، ثلث، توقیع و رقاع می‌باشد.

خطوط

خط کوفی — خط نسخ — خط محقق — خط ریحان — خط ثلث — خط توقیع — خط رُقاع — خط تعلیق — خط دیوانی — خط نستعلیق — خط شکسته نستعلیق

❍ خط کوفی

اولین قلمی است که برای کتابت قرآن به کار رفت و چون در شهر کوفه رونق پیدا کرد، آن را «کوفی» نامیدند. از آغاز عصر اسلامی در ایران، خط کوفی به مدت پنج قرن متداول بود.

خط کوفی
- کوفی مشرقی ← ایران، عربستان، مصر، سوریه
- کوفی مغربی ← آفریقا ، اسپانیا

خط کوفی مشرقی شامل سه گونه‌ی اصلی می‌باشد:

۱) کوفی ساده: خطی تحریری است که بیشتر برای کتابت قرآن بکار می‌رفت و از ۵ قسمت سطح و ۱ قسمت دور تشکیل می‌شد.

۲) کوفی تزئینی: شامل گونه‌های مختلفی نظیر گل و برگ‌دار، گره‌دار، مشبک، مصور، مزین و ... بود.

۳) کوفی بنایی: برای کتیبه‌نگاری و تزئین بناها بکار گرفته شد و تماماً از سطح تشکیل می‌شد و هیچ دوری نداشت. این خط به جهت خوانایی در سه سطح آسان، متوسط و مشکل طراحی می‌شود و گونه‌ی مشکل آن از دو بخش مثبت و منفی تشکیل می‌شود که هر دو بخش آن قابل خواندن است.

کوفی سبک شمال و غرب افریقا
مغربی نخستین

بسم‌الله الرحمن الرحیم به خط کوفی بنایی

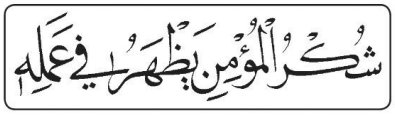
سرلوحه مجله شهر هشتم ، محمدرضا عبدالعلی ، ۱۳۸۶ هـ . ش ، کاربرد خط کوفی در آثار گرافیک

نکته:

هویت نمادین خط کوفی نمایانگر اصالت، قدمت، معنویت و عصر پیامبر اسلام است و روحیه‌ای محکم، ایستا و گاه ابتدایی دارد.

❍ خط نسخ

در قرن سوم هجری قمری، ابن مُقله به وسیله‌ی مقیاس‌ها و تناسبات هندسی و دقیقی که در خط کوفی وضع کرده بود، خط نسخ را پدید آورده و تکامل بخشید. خط نسخ نمونه‌ی شاخصی از رعایت اندازه و تناسب حروف متشابه بوده است و این خط، خطی کامل، معتدل، منظم و واضح است. سهولت یادگیری خط نسخ، زمینه‌ی گسترش سواد در میان مسلمانان را بوجود آورد و خط علمی و آموزشی جهان اسلام شد.

خط نسخ ، استاد موحد حسینی

خط نسخ به عنوان خط رسمی نگارش قرآن بکار رفته و جلوه‌ای مذهبی یافته است و نمایانگر سادگی، معنویت، انضباط، پایداری، قانون‌مندی و دارای روحیه‌ای آرام و درونگراست.

● **نسخ ایرانی**: در اواخر عهد صفوی، احمد نیریزی در خط نسخ تغییراتی بوجود آورد که به «نسخ ایرانی» شهرت یافت و از «نسخ عربی» متمایز شد.

● **نسخ روزنامه‌ای**: کشیدگی‌ها، ارتفاع و برخی اتصالات خط نسخ برای مناسب‌سازی با حروف چینی دستگاه‌های چاپ، تغییر یافت و به سبب رواج در مطبوعات و کتاب‌ها، به «نسخ روزنامه‌ای» شهرت یافت.

نکته: خط نسخ اولین خطی است که به سبب حروف دقیق، منظم و روشن در خدمت صنعت چاپ قرار گرفت و الگوی طراحی حروف چاپ سربی واقع شد.

خط محقّق

نخستین خطی که از خط کوفی استخراج شد، خط محقّق می‌باشد. این خط، خطی باشکوه، با اندام درشت، با فاصله‌ای منظم، یک دست و ساده است و کلمات تو در تو نوشته نمی‌شوند.

بسمه به خط محقق جلی ، اثر شقیق ، ۱۲۹۲ هـ . ق

خط ریحان

خط ریحان اقتباس شده از خط محقّق می‌باشد و سال‌ها بعد از آن پدید آمده است و تمام ویژگی‌های خط محقّق را دارد ولی حرکات و اشکال حروف در خط ریحانی نازک‌تر و ظریف‌تر و خطوط عمودی آن کوتاه‌تر شده است. خط ریحان منسوب به «ابن بوّاب» می‌باشد.

خط محقّق و ریحان

خط محقّق و ریحان در نظر اول شبیه به خط ثلث می‌نمایند. این خطوط تا قرن یازدهم هـ‌ق در ممالک اسلامی برای نوشتن قرآن‌ها رواج داشته‌اند. اما به تدریج، به دلیل کُندی ذاتی آن در کتابت و لزوم صرف وقت زیاد، از رواج آن‌ها کاسته شد ولی دوام خط ریحان بیشتر از محقّق بوده است.

خط ثلث

خطی پرحرکت و مواج است و حالتی رقص‌گونه دارد. گردش قلم در خط ثلث روان است و $\frac{۱}{۳}$ آن را سطح و $\frac{۲}{۳}$ آن را دور تشکیل می‌دهد و به همین دلیل آن را «ثلث» نامیده‌اند. در این خط برای یک حرف شکل‌های متعددی وجود دارد و این کار امکان گسترده‌ای برای ترکیبات متنوع به وجود می‌آورد.

آیه «وَکُلّ فی فلک یَسبَحُون» به خط ثلث ، داود بکتاش ، ترکیه ۱۳۷۴ هـ . ش

کاربرد خط ثلث: خط ثلث برای نوشتن سرلوحه‌ها، جلد کتاب و عنوان سوره‌ها در قرآن و به ویژه در زیباترین جلوه‌ی خود یعنی بر روی کتیبه و کاشی‌کاری‌ها به کار رفته است. از این رو نماد فرهنگ اسلامی است.

نکته:

خط ثلث نمایانگر قداست، عظمت، جدّیت، عبادت و روحیه‌ای متعالی، برون‌گرا و پرانرژی است.

خط توقیع

از مشتقات خط ثلث، خط توقیع می‌باشد که در قدیم «فرمان‌ها» و «نامه‌ها» را با این خط کتابت می‌کردند، از آن جهت به «عنوان توقیع» شهرت داشت. همچنین در پایان قرآن‌ها و کتاب‌ها، نام سفارش‌دهنده یا کسی که کتاب به او اهدا می‌شد و نیز تاریخ و مکان تحریر و نام کاتب را به خط توقیع می‌نوشته‌اند. قواعد حروف خط توقیع در کتابت نظیر ثلث است اما ظرافتش از خط ثلث بیشتر و ترکیباتش فشرده‌تر است و ضخامت حروف در خط توقیع یکسان است.

در ایران به تدریج خط «رُقاع» جای خط توقیع را گرفت.

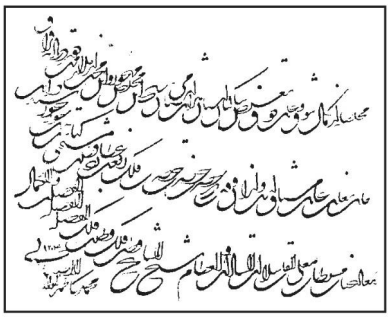
خط توقیع به سبک ابن بوّاب

خط رُقاع

از خط توقیع به وجود آمده است و چون براثر نیاز به تند و مختصرنویسی در مکاتبات (رقعه‌ها) به کار رفته، از آسانی و روانی برخوردار است. حروف رُقاع ریزتر و لطیف‌تر از حروف «توقیع» است و حرکت و گردش قلم در رُقاع از ثلث و توقیع آزادتر است. رُقاع خطی است تمام دور و کمتر از $\frac{۱}{۶}$ آن سطح است. بکارگیری اعراب و تزیین در خط رُقاع به ندرت دیده می‌شده است.

خط تعلیق

تلاش هنرمندان برای ایجاد خطی متناسب، با روحیه ایرانی، پس از «نسخ ایرانی» منجر به پیدایش «خط تعلیق» شد. خط تعلیق اساساً از ترکیب خط‌های نسخ، توقیع و رقاع و با اقتباس از خط پهلوی بوجود آمد و در نگارش کتاب‌ها و دیوان‌های شعر بکار می‌رفت.

نمونه خط تعلیق ، رقم محمد کاظم واله ، دوره‌ی قاجار

«شکسته تعلیق» یا «ترسُّل» : نیاز به تندنویسی در کتابت و دست نوشته‌ها موجب شد که حروف و کلمات به شکلی پیوسته نوشته شوند که باعث افزایش سرعت کتابت شد. این شیوه‌ی نگارش که مخصوص کاتبان و منشیان دربار بود. «شکسته تعلیق یا تَرسُّل» نام گرفت که ترکیب آن شکلی بالا رونده داشت.

نکته:

خط تعلیق اساس و مقدمه‌ی پدیدآمدن خطوط شاخص ایرانی یعنی «نستعلیق» و «شکسته نستعلیق» بود.

خط دیوانی

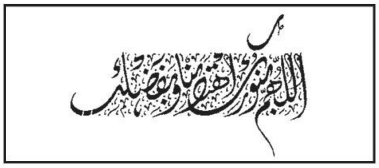
عثمانی‌ها و مصری‌ها، در خط تعلیق به تناسب ذوق و سلیقه‌ی خویش تصرفاتی ایجاد کردند و آن را «خط دیوانی» نامیدند. خط دیوانی هنوز هم در کشورهای عربی متداول است. خط دیوانی روحیه‌ای جوان، سرکش، با نشاط و ناشکیبا دارد.

خط دیوانی

- شیوه‌ی خَفی ← حرکات و تزئینات به کار نمی‌رود.
- شیوه‌ی جَلی ← با تمام حرکات و نقطه‌ها و تزئینات کوچک نوشته می‌شود.

خط دیوانی خطی

خط دیوانی جلی

خط نستعلیق

یک قرن پس از انتشار و رواج «خط تعلیق» ترکیبی موزون و زیبا از دو خط «نسخ» و «تعلیق» به نام «نستعلیق» در سرزمین ایران پدید آمد که توسط «میرعلی تبریزی» به قاعده درآمد. خط نستعلیق از ویژگی‌های توازن، استواری، تناسب، حسن ترکیب و هماهنگی اجزاء برخوردار است.

قطعه نستعلیق ، استاد میرزا غلام رضا اصفهانی ، ۱۳ هـ . ق

سیاه مشق

حدود قرن ۱۳ هجری قمری در خط نستعلیق که بیشتر در قالب «کتابت» ، «سطر» و «چلیپا» نوشته می‌شد؛ گونه‌ای خاص به نام «سیاه مشق» رواج یافت که حروف و کلمات در آن بصورت متوالی و فشرده تکرار می‌شود و زیباشناسی ویژه‌ای بر ترکیبات آن حاکم است.

نکته:

خط نستعلیق نماد فرهنگ ایرانی و خط فارسی است که شعر، عرفان و ادبیات را به یاد می‌آورد.

خط شکسته نستعلیق

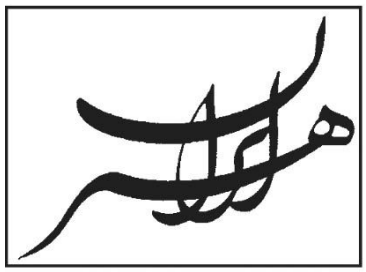
در اواخر دوره صفوی با استفاده روزافزون از خط نستعلیق و نیاز به تندنویسی، سبب شکل‌گیری خط «شکسته نستعلیق» شد. ساختار این خط تماماً بر دور استوار است و نسبت به خط نستعلیق، حرکت دست و قلم در آن آزادتر، خطوط قائم آن کوتاهتر و کشیدگی حروف در آن بیشتر است و گاه برخی حروف منفصل در آن پیوسته و متصل نوشته می‌شود.

خط شکسته نستعلیق، نمایانگر حس رهایی، شادابی، حرکت و ظرافت است و ریتمی موزون و موسیقی‌وار بر آن حاکم است.

نشانه نوشته‌ی واحد موسیقی حوزه‌ی هنری ، صداقت اجباری

۱۳۷۲ هـ . ش ، کاربرد خط شکسته نستعلیق در آثار گرافیک

نشانه‌ی نوشته‌ی بخش هنر ایران ، موزه‌ی هنرهای معاصر ، سید محمد احصائی

۱۳۷۳ هـ . ش ، کاربرد خط شکسته نستعلیق در آثار گرافیک

شیوه‌های تزئینی خطوط

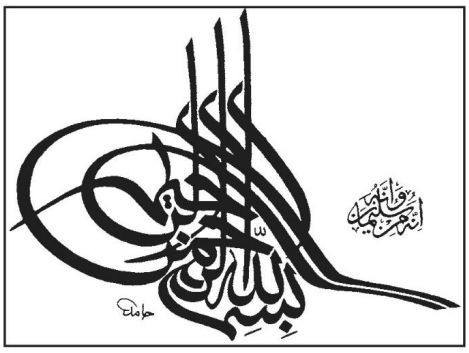
نمونه‌های متنوعی از خطوط تزئینی که گاه خط در آن به «نقش» تبدیل شده است بر روی مهرها، سکه‌ها، سرلوحه‌ها، ظروف و بناها جای گرفته است.

خطوط تزئینی

طغرا — مثنی یا آینه‌ای — مسلسل — مرصّع و گلزار

طغرا

عبارت است از نگارش کلمات و عبارات در ترکیبی کمانی شکل که حروف در آن به صورت منحنی و پیچیده با حرکات موازی اجرا می‌شود. این خط تزئینی به عنوان مهر و امضاء و تأیید بر سرنامه‌ها و فرمان‌های حکومتی بکار می‌رفت و بعدها بر روی سکه‌ها و نگین انگشترها نیز نقش شد. پیشینه‌ی خط طغرا به دوران سلجوقیان می‌رسد. این خط به ویژه با قلم‌های ثلث، رقاع و دیوانی اجرا شده است.

بسمله به خط طغرا ، حامد الامدی

مثنی یا آینه‌ای

به معنای دوتایی است و شامل ترکیبی متقارن از خط نوشته است که با انواع قلم‌ها، به ویژه کوفی و ثلث نوشته شده و به ویژه در تزئینات معماری به کار رفته است. این ترکیب در انواع قالب‌های هندسی و فیگوراتیو اجرا می‌شود.

«لااله الا هو ربی و رب العالمین» ، خط ثلث به شیوه‌ی مثنی

مسلسل

شامل نوشتن پیوسته و سلسله‌وار کلمات است به گونه‌ای که بین آنها جدایی بوجود نیاید. برخی خط نوشته‌ها به شیوه مسلسل سخت خوانده می‌شوند. این گونه تزئینی و نیز ترکیباتی پیچیده از حروف و کلمات که خواندن آنها مشکل و نیازمند دقت زیاد است، «معما» نامیده می‌شوند.

بسمله به خط مسلسل، احمد قره حصاری، ترکیه، ۹۳۷ هـ. ق

مرصّع و گلزار

در این خط تزئینی سطوح و بدنه عبارت اصلی با نوشتاری از قلم کوچکتر و یا نقوش و طرح‌های مختلف پر شده و جلوه‌ای بافت‌دار پیدا می‌کند. این شیوه دارای دو گونه می‌باشد:

گونه‌ای از این شیوه، «گلزار» نامیده می‌شود و گونه‌ی دیگری از این نمونه ها شامل ترکیب حروف و کلمات در قالب شکل‌های مختلفی از جانداران و پرندگان، اشیاء و شمایل انسانی است که بوسیله آن نام‌های خدا، پیامبر، امامان ، آیات و احادیث و ... را می‌نگارند.

حروفچینی

بعد از خوشنویسی یکی دیگر از روش‌های نگارش عناصر نوشتاری حروفچینی می‌باشد. با توجه به نیاز روزافزون به کتاب، کار طاقت‌فرسا و پرزحمت کاتبان؛ وقت‌گیر بودن کار کاتب و نیاز به سرعت بیش‌تر در کار، اشتباه در امر کتابت و ... زمینه‌های نیاز به صنعت چاپ پدید آمد.

یکی از روش‌های چاپ، ساختن حروف مجزا و برجسته‌ی فلزی بود که با چینش و ترکیب این حروف، واژه، جمله و متون مختلف ساخته می‌شد و پس از سپرده شدن به دستگاه چاپ و پایان کار دوباره از آن برای مطالبی جدید استفاده می‌کردند. در واقع شکلی که ماشین در اختیار طراح می‌گذاشت بدون در نظر گرفتن اصل زیباشناسی خط بود و به این دلیل بود که «فن ابداع و گزینش و تنظیم انواع حروف» به عنوان یک تخصص مطرح شد و «تایپوگرافی ـ Typography» نام گرفت.

اهداف نوین در تایپوگرافی

۱ـ طراحی اقلام چاپی متنوع
۲ـ کمک به درک هر چه بهتر و بیش‌تر مفاهیم نوشتار
۳ـ ثبت نوشته در ذهن مخاطب
۴ـ بررسی قابلیت‌های تصویری و آشکارکردن موضوع نوشتار
۵ـ کشف جنبه‌های خلاق کاربرد حروف

دست‌نویس

دست‌نویس یکی دیگر از روش‌های نگارش عناصر نوشتاری است، این شیوه‌ی نگارشی آزاد است که طراح در آن به شیوه‌های شناخته شده و قانونمند ، پایبند نیست. در این شیوه پیش از آنکه شکل ظاهری نوشته مدنظر باشد، تناسب و ارتباط آن با موضوع اثر گرافیکی دارای اهمیت است. حروف در این شیوه حس غیررسمی، صمیمی و خودمانی و پویا دارند می‌توانند احساس هیجان، آزادی و گاه ناپختگی را بیان کنند.

اسکریپت ـ Script

نگارش‌های دست‌نویس و دست‌خط‌های فردی می‌توانند مبنا و الگوی «طراحی قلم» قرار بگیرند، نمونه‌هایی از این اقلام که منشاء خطوط سنتی (خوشنویسی) در آن‌ها دیده می‌شود در خط‌های لاتین، «اسکریپت» نامیده می‌شوند.

ارزشیابی فصل سوم

۱- عناصر نوشتاری به چند روش به نگارش در می‌آیند؟

عناصر نوشتاری با تمام حالت‌ها و شکل‌های متنوع‌شان، به سه روش کلی به نگارش در می‌آیند:

۱ـ خوشنویسی ۲ـ حروف‌چینی ۳ـ دست‌نویس

۲- خوشنویسی به چه معناست و معادل انگلیسی آن چیست؟

خوشنویسی در معنای کلی عبارت است از خوش نوشتن حروف و کلمات با رعایت اصول هندسی و براساس قواعد از پیش تعیین شده و معادل انگلیسی آن «کالیگرافی» است.

۳- اقلام سته را نام ببرید.

محقق ـ ریحان ـ نسخ ـ ثلث ـ توقیع ـ رقاع

.....

۴- هویت خط کوفی نمایانگر چیست؟

هویت نمادین خط کوفی نمایانگر اصالت، قدمت، معنویت و عصر پیامبر اسلام است و روحیه‌ای محکم، ایستا و گاه ابتدایی دارد.

.....

۵- خط تعلیق چگونه به وجود آمد و کاربرد آن در کجاست؟

تلاش هنرمندان برای ایجاد خطی متناسب با روحیه‌ی ایرانی، پس از «نسخ ایرانی» منجر به پیدایش «خط تعلیق» شد. این خط اساساً از ترکیب خط‌های نسخ، توقیع و رقاع و با اقتباس از خط پهلوی بوجود آمد و در نگارش کتاب‌ها و دیوان‌های شعر بکار می‌رفت.

.....

۶- ۴ نوع از خطوط تزئینی را نام ببرید.

۱ـ طغرا ۲ـ مثنی یا آینه‌ای ۳ـ مسلسل ۴ـ مرصّع و گلزار

فصل چهارم: طراحی حروف

طراحی حروف لاتین

طراحی حروف در خط لاتین با تنوع و تعداد بسیار زیاد انجام شده است که یکی از دلایل آن قالب هندسی و مفرد حروف این خط است که کار طراحی قلم‌های جدید را در مقایسه با خط فارسی ساده‌تر می‌کند.

پیچیدگی‌های خط فارسی

تنوع قالب‌های هندسی حروف، اتصالات گوناگون، جای‌گیری مختلف حروف بر روی خط کرسی از جمله پیچیدگی‌هایی است که در طراحی قلم‌های فارسی وجود دارند.

- اصول مطرح در طراحی قلم
  - شناخت اقلام خط فارسی
  - شناخت ویژگی‌های خط فارسی
    - تنوع در اتصالات
    - تنوع در شکل حروف
    - تنوع در ضخامت و ارتفاع حروف
    - جهت و حالت
  - هویت حروف
  - جست و جوی مبنا
  - وزن حروف
  - کرسی حروف

شناخت اقلام خط فارسی

برای شناخت خطوط فارسی باید ابتدا، به شکل هر حرف و مقایسه‌ی آن با دیگر قلم‌های خوشنویسی توجه گردد، در مرحله‌ی بعد باید انواع اتصالات میان حروف مختلف را در هر یک از انواع خطوط، مورد شناسایی قرار داد. مقایسه‌ی خطوط و توجه به تفاوت‌ها، گام مهمی در مسیر طراحی حروف خواهد بود.

شناخت ویژگی‌های خط فارسی

ویژگی‌های خط فارسی، عبارتند از:

الف) تنوع در اتصالات: از مهم‌ترین ویژگی‌های خط فارسی، پیوستگی برخی از حروف به یکدیگر است که باعث می‌شود اشکال متنوعی از ترکیب حروف داشته باشیم.

ب) تنوع در شکل حروف: اکثر حروف در الفبای فارسی دارای شکل‌های چهارگانه‌اند (اول، وسط، آخر و مفرد). این قابلیت موجب ایجاد تنوع در شکل حروف شده است.

پ) تنوع در ضخامت و ارتفاع حروف: حروف الفبای فارسی، از نظر ضخامت و ارتفاع نیز متنوع‌اند. این تنوع در طراحی نشانه و مانند آن، امکانات تصویری زیادی را فراهم می‌کند.

ت) جهت و حالت: سه حرکت اصلی در خط فارسی وجود دارد:

۱ـ حرکت‌های عمودی ۲ـ حرکت‌های افقی که حروف را به یکدیگر پیوند می‌دهد. ۳ـ حرکت‌های چرخشی

هویت حروف

هر یک از حروف الفباء ویژگی و شکل شاخصی دارد که آن را از دیگر حروف مجزا و قابل تشخیص می‌کند و هویت هر حرف را به وجود می‌آورد.

ایجاد تغییرات در حروف «خط الگو» تا جایی مجاز است که ماهیت و شکل اصلی حروف آسیب نبیند. استفاده از یک الگوی مناسب، احتمال اشتباهات و خطاهای احتمالی را کاهش می‌دهد.

جست و جوی مبنا

در طراحی حروف، جزئی از یک حرف می‌تواند مبنای حرف دیگری قرار گیرد که از این امکان می‌توان برای طراحی حروف استفاده کرد.

وزن حروف

آشکارترین ویژگی حروف، وزن آنها است. حروف می‌توانند سبک یا بسیار سنگین جلوه کنند و افزایش ضخامت حروف، انرژی آن را بیشتر می‌کند. حروف ضخیم نسبت به فضایی که اشغال می‌کنند؛ وزن بیشتری دارند و به صورت یک توده‌ی بصری جلوه می‌کنند.

نکته:

وزن اغلب حروف مدور ـ به ویژه در خطوط سنتی ـ نسبت به حروف افقی و عمودی بیشتر است.

برای تنظیم یک متن یا ترکیب نوشتاری از روش‌های زیر می‌توان استفاده کرد:

الف) چاق و لاغر کردن حروف

ب) کم و زیاد کردن فواصل بین حروف و کلمات (kerning)

ج) کم و زیاد کردن فاصله‌ی سطرها (leading)

د) توپُر و توخالی کردن حروف

هـ) کم و زیاد کردن فضاهای داخلی حروف

کرسی حروف

خط کرسی محل قرارگیری و استقرار حروف است به عبارتی خطی فرضی است، که حروف بر آن می‌نشینند و در رسم‌الخط انواع خطوط وجود دارد.

طراحی حروف با استفاده از قلم الگو

در این روش با مبنا قراردادن یکی از اقلام خوشنویسی یا حروف چینی و ایجاد تغییرات قانونمند و متناسب بر روی حروف می‌توان به شکل جدیدی از حروف دست پیدا کرد.

قلم «نسخ» یکی از قلم‌های مناسب برای آغاز طراحی حروف به این شیوه است.

استفاده از قلم الگو در طراحی حروف اهداف زیر را تأمین می‌کند:

- مطالعه‌ی هندسی حروف برای نظم بخشیدن به کار
- منطبق کردن حروف با ساز و کار صنعت چاپ و سیستم‌های ماشینی
- ایجاد سهولت در خوانایی
- طراحی قلم‌های جدید حروف براساس نیازهای روز با توجه به بیان تصویری خط

معرفی چند شیوه طراحی حروف با توجه به «قلم الگو»

- روش اول: استفاده از قالب و شکل اصلی
  - ۱ـ تنوع در ضخامت
    - ایجاد ضخامت به اطراف محور
    - ایجاد ضخامت در فضای داخلی محور
    - ایجاد ضخامت در فضای بیرونی محور
  - ۲ـ تنوع در دندانه حروف
  - ۳ـ ساده کردن شکل
  - ٤ـ ترکیب
  - ٥ـ استفاده از ابزار جدید
- روش دوم: ساده کردن محور مرکزی
- روش سوم: قراردادن حروف در قالب‌های هندسی

روش اول: استفاده از قالب و شکل اصلی

در این روش، ابتدا باید ساختار اصلی یک حرف را ترسیم کرد تا حرف الگو به ساده‌ترین شکل خود درآید.

۱ـ تنوع در ضخامت: می‌توان با ایجاد ضخامت‌های متفاوت، حروف متنوعی به دست آورد. برخی از راه‌های تنوع در ضخامت:

الف) ایجاد ضخامت به اطراف محور

ب) ایجاد ضخامت در فضای داخلی محور که در این صورت حروف به دست آمده کوتاه‌تر و شکلی فشرده‌تر خواهد داشت.

پ) ایجاد ضخامت در فضای بیرونی محور که حروف به دست آمده کشیده‌تر به نظر می‌رسند.

۲ـ تنوع در دندانه حروف: این تنوع می‌تواند بر روی ارتفاع دندانه‌ها، ضخامت‌ها، جهت‌ها و برش آنها انجام گیرد.

۳ـ ساده کردن شکل: ساده کردن حروف گاهی با حذف دندانه‌ها، زواید و انحناها به گونه‌ای که به خوانایی حروف لطمه‌ای نزند، صورت می‌گیرد.

۴ـ ترکیب: می‌توان با ترکیب دو یا چند شکل به حالت‌های جدیدی دست یافت.

۵ـ با استفاده از مواد و ابزار گوناگون: مانند قلم‌مو و مرکب، زغال و پاستل، ماژیک و روان‌نویس، قلم‌موهای کامپیوتری و ... می‌توان روحیه‌ای جدید در حروف ایجاد کرد و شکل و بافت جدیدی را بوجود آورد.

روش دوم: ساده کردن محور مرکزی

محور مرکزی حروف را مانند روش اول ترسیم می‌کنیم. سپس شکل به دست آمده را روی خط کرسی به صورت تخت قرار می‌دهیم و تغییرات موردنظر را بر روی شکل نهایی اعمال می‌کنیم.

روش سوم: قراردادن حروف در قالب‌های هندسی

در این روش، زوایا و گردش منحنی‌های خط الگو را ساده کرده و ضخامت‌ها و نازکی حروف را تغییر شکل داده و یا حذف می‌کنیم و آنها را در یک قالب هندسی مشخص قرار می‌دهیم.

ارزشیابی فصل چهارم

۱- ویژگی‌های خط فارسی را نام ببرید.

الف) تنوع در اتصالات ب) تنوع در شکل حروف پ) تنوع در ضخامت و ارتفاع حروف ت) جهت و حالت

۲- از چه روش‌هایی برای تنظیم یک متن یا ترکیب نوشتاری می‌توان استفاده کرد؟

الف) چاق و لاغر کردن حروف ب) کم و زیاد کردن فواصل بین حروف و کلمات

پ) کم و زیاد کردن فاصله‌ی سطرها ت) توپُر و توخالی کردن حروف ث) کم و زیاد کردن فضاهای داخلی حروف

۳- کرسی حروف چیست؟

خط کرسی محل قرارگیری و استقرار حروف است. خطی فرضی است که حروف بر آن می‌نشینند و در رسم‌الخط انواع خطوط وجود دارد.

۴- استفاده از قلم الگو در طراحی حروف چه اهدافی را تأمین می‌کند؟

الف) مطالعه‌ی هندسی حروف برای نظم بخشیدن به کار

ب) منطبق کردن حروف با ساز و کار صنعت چاپ و سیستم‌های ماشینی

ج) ایجاد سهولت در خوانایی

د) طراحی قلم‌های جدید حروف براساس نیازهای روز با توجه به بیان تصویری خط

۵- سه روش طراحی حروف با توجه به قلم الگو را نام ببرید.

۱ـ استفاده از قالب و شکل اصلی ۲ـ ساده کردن محور مرکزی ۳ـ قراردادن حروف در قالب‌های هندسی

فصل پنجم: نوشتار و گرافیک

هر نوشته برای منظور ویژه‌ای شکل می‌گیرد و طراح متناسب با نوع سفارش و هدفی که دارد یکی از روشهای نگارش را انتخاب می‌کند. برای دست‌یابی به بهترین روش، لازم است افزون بر توجه به جذابیت شکل حروف، به تناسب شکل و محتوا و کارکرد اثر گرافیک نیز توجه نمود.

حساسیت بخشیدن به نوشتار

- مثبت و منفی
- اختصار
- برش خوردن
- ایجاد اتصال و مماس کردن حروف
- ایجاد پیوستگی در حروف
- تغییر ضخامت حروف
- قرارگرفتن حروف در سطوح مشخص
- استفاده از علائم نشانه‌گذاری
- خطوط در برگیرنده
- ایجاد بُعد و برجسته نمایی
- ترکیب‌بندی جدید از حروف رایج و متداول
- طراحی حروف جدید
- ویژه کردن ـ تأکید کردن بر بخشی از کلمه یا حروف
- نوشتن بدون فکر قبلی ـ (بداهه نویسی)
- استفاده از تنوع حروف در ترکیب یک کلمه
- کار با نقطه در ترکیب یک نوشتار
- ایجاد ریتم در ترکیب کلمه
- ایجاد تقارن و تعادل در ترکیب یک کلمه
- استفاده از رنگ
- استفاده از بافت
- قرارگیری در شکل مشخص
- استفاده از تصویر
- استفاده از اعداد

پس از انتخاب مناسب‌ترین روش نگارش، با ایجاد تغییراتی هوشمندانه در ساختمان یا ترکیب نوشتار و استفاده از برخی روش‌ها و خلاقیت‌های ذهنی، نوشته را از حالت عالم و معمول خارج کرده و به حالتی متمایز و متفاوت درآوردیم، به این برخورد در طراحی نوشتار «حساسیت بخشی» می‌گوییم.

طراحی نام حضرت محمد (ص) ، مسعود نجابتی ، ۱۳۷۹ هـ . ش

نشانه نوشته‌ی شرکت کامپیوتری ایران ارقام ، مسعود نجابتی ، ۱۳۷۲ هـ . ش

نکته:

در نهایت شکل نوشتار باید در تناسب با کاربری آن طراحی گردد و به میزان خوانایی لازم در آن توجه شود.

مثبت و منفی

فضاهای مثبت و منفی حروف موجب ایجاد نوعی توجه و اهمیت بصری می‌گردد.

پوستر برای اسامی خداوند ، بهرنگ مظلومی ، ۱۳۸۵ هـ . ش

اختصار

استفاده از حداقل عناصر بصری در نوشته و یا حذف بخش‌هایی از آن، تا حدی که خوانایی از بین نرود را اختصار گویند.

برش خوردن

طراح می‌تواند با بریدن قسمت‌هایی از حروف توجه بیننده را جلب کند. علاوه بر این می‌تواند برای ایجاد توجه بصری بیش‌تر اجزای برش خورده را تا حدی جابه جا کند و به این ترتیب، متناسب با موضوع، نوعی تاکید بصری را در اثر خود وارد کند.

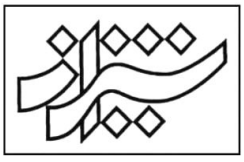
پوستر با بهره‌گیری از خط نستعلیق ، دامون خانجان‌زاده ، ۱۳۸۴ هـ ش

ایجاد اتصال و مماس کردن حروف

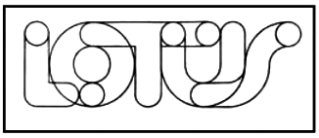
در این روش حروف و کلمات به گونه‌ای روی هم یا در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند ک به یک کل واحد و یکپارچه تبدیل شوند. در این زمینه، تغییر در کرسی حروف و کلمات و ایجاد ارتباطات جدید بین اجزای حروف و کلمات، می‌تواند تراکم و فشردگی مطلوبی در نوشته ایجاد کند.

نشانه‌ی نوشته‌ی سنگینه‌ی مهرگان
مسعود نجابتی ، ۱۳۷۸ هـ . ش

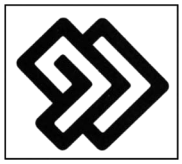
عنوان نشریه شیراز ، حمیدرضا رحمانی
۱۳۷۶ هـ . ش

نشانه نوشته‌ی شرکت سازنده‌ی لامپ‌های نئون
Ray Mond Best ، استرالیا

ایجاد پیوستگی در حروف

هنگامی که مجموع یا بخشی از حروف به دنبال هم و در پیوند با یکدیگر قرار گرفته و ترکیبی یکپارچه ایجاد کنند و به گونه‌ای باشد که چشم حرکت حروف را در سیری ممتد دنبال کند، پیوستگی در حروف ایجاد شده است.

نشانه نوشته‌ی شبکه‌ی دوم سیمای جمهوری اسلامی ایران
جواد پویان ، ۱۳۷۴ هـ . ش

طراحی کلمه‌ی همرهی ، عبدالرسول یاقوتی

تغییر ضخامت حروف

در نتیجه تغییر ضخامت حروف ریتمی جدید، در ساختار نوشته و حروف پدید می‌آید که می‌تواند موجب القای حرکت و نور در نوشته گردد.

بسمله ، امیرشاهرخ فریوسفی

قرارگرفتن حروف در سطوح مشخص

اگر حروف را روی سطوح جداگانه‌ای قرار دهیم، کیفیت فردی هر یک از حروف کلمه، بیش‌تر نمایان می‌گردد.

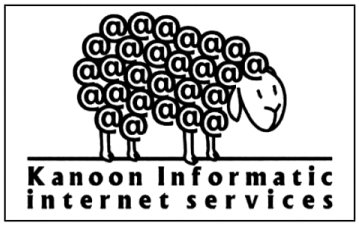
سرلوحه روزنامه‌ی همشهری ، حسین خسروجردی

استفاده از علائم نشانه‌گذاری

نمادهایی که برای سکوت، تعجب، سؤال، جدایی کلمات و امثال اینها به کار می‌روند را علائم نشانه‌گذاری می‌گویند. این علائم دارای ارزش بصری و تأثیر مفهومی ویژه‌ای هستند و طراح می‌تواند، به منظور افزایش تأثیر پیام، این علائم را با تغییراتی در اندازه، چگونگی قرارگیری، شکل کلی، نوع قلم و یا رنگ متفاوت رسم کند.

طراحی عنوان جلد کتاب

کارت اینترنت کانون انفورماتیک ، محسن محمدولیحی ، ۱۳۸۲ هـ . ش

خطوط در برگیرنده out line

این فن به حروف، نمایی تو خالی داده، از جرم حروف کاسته و آنها را سبک‌تر نشان می‌دهد. خطوط دربرگیرنده قدرت بیان حروف را افزایش می‌دهند و ویژگی این خطوط که پیرامون حروف قرار می‌گیرند، وحدت و انسجام بخشیدن به کلمه است.

نشانه‌ی نوشته‌ی شرکت بسته‌بندی
Burton Kramer ، کانادا ، ۱۹۸۶ م

نشانه‌ی نوشته‌ی طرح خانه
سیاوش خانی ، ۱۳۸۴ هـ .ش

عنوان روزنامه‌ی اخبار ، کامران مهرزاده
۱۳۷۴ هـ . ش

ایجاد بُعد و برجسته نمایی

با استفاده از پرسپکتیو و سایه‌دار کردن حروف این ویژگی ایجاد می‌شود. اضافه کردن بُعدی دیگر به حروف، وجود یک فضای سه بعدی را القا می‌کند و ایجاد سایه، به حروف جلوه‌ای برجسته می‌دهد.

نشانه‌ی نوشته‌ی شرکت تولیدی ورزشی ، Roman Scuvee ، بلژیک ، ۱۹۷۸ م

نشانه‌ی نوشته‌ی پودر لباسشویی برف

ترکیب‌بندی جدید از حروف رایج و متداول

رسیدن به معنا و تأثیر بصری موردنظر در هنگام کار با حروف، بستگی زیادی به نوع ترکیب‌بندی آن دارد که با نگرشی جدید در چیدمان و اتصالات حروف مقدور است.

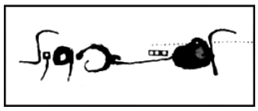
طراحی عنوان سال خروس برای جلد تقویم با استفاده از خط ثلث ، ایمان راد ۱۳۸۴ هـ . ش

طراحی حروف جدید

ظاهر شدن حروف در شکلی تازه است که طراحی آن با برخورد کاملاً ابتکاری طراح همراه است.

عنوان کتاب ماهی سیاه کوچولو
فرشید مثقالی

عنوان کفشدوزک از کتاب سفر پروانه
مهران زمانی ، ۱۳۸۵ هـ . ش

نشانه‌ی نوشته‌ی شرکت اطلاع‌رسانی عرفا
مسعود نجابتی ، ۱۳۸۰ هـ . ش

ویژه کردن ـ تأکید کردن بر بخشی از کلمه یا حروف

در این روش، با اهمیت دادن و متمایز نمودن یکی از حروف، توجه بیننده را به بخش خاصی از اثر جلب کرده و بر آن تأکید می‌کنیم. این کار را می‌توان با استفاده از رنگ، شکل، بافت و ویژگی‌های دیگر انجام داد.

نشانه‌ی نوشته‌ی شرکت تولید لوازم خانگی الکترونیکی ، Haward York ، آمریکا ، ۱۹۸۶ م

عنوان نشریه‌ی مهر ، علی وزیریان

نوشتن بدون فکر قبلی ـ (بداهه‌نویسی)

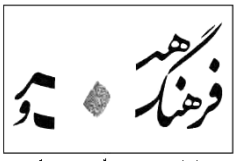
هنگامی که راه‌حل‌های از پیش تعیین شده، طراح را در تنگنا قرار می‌دهد از این روش استفاده می‌کند.

استفاده از تنوع حروف در ترکیب یک کلمه

نگارش یک کلمه با قلم‌های مختلف، آن را از حالت عادی خود خارج می‌کند و تأثیرات مختلف قلم‌های بکار رفته را برای رسیدن به معنا و تأثیری جدید با هم همراه می‌کند.

کار با نقطه در ترکیب یک نوشتار

نقطه تنها عامل ایجاد تمایز بین حروف مشابه در نگارش فارسی است؛ در بسیاری موارد داشتن نگاهی خلاق در چیدمان، شکل، اندازه، رنگ و ... نقطه می‌تواند در شکل‌گیری یک اثر نوشتاری نقش مهمی ایفا کند.

طراحی سرلوحه نشریه‌ی فرهنگ و هنر
ساعد مشکی

پوستر نمایشگاه تایپوگرافی ایران در روسیه
مسعود نجابتی ، ۱۳۸۳ هـ . ش

طراحی عنوان نشریه خانه ، علی وزیریان

ایجاد ریتم در ترکیب کلمه

با تکرار یک یا چند عنصر بصری، به صورت منظم یا هماهنگ، ریتم ایجاد می‌شود. شکل و حرکات خط‌ها، سطح‌ها، نقاط، فضاها و ... از عوامل ایجاد ریتم در نوشتار هستند.

نشانه‌ی نوشته‌ی موزه‌ی رضا عباسی ، ۱۳۵۵ هـ . ش
مرتضی ممیز

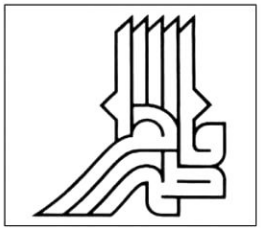
طراحی عبارت بسم الله ، بیژن صیفوری

نشانه‌ی نوشته‌ی مسجد بلال صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران ، علی خسروی

ایجاد تقارن و تعادل درترکیب یک کلمه

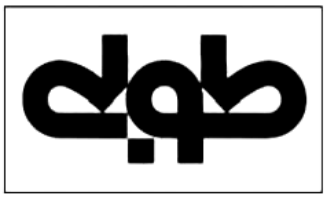
اساس این روش شامل ایجاد نظم و قرینگی کامل یا نسبی در اجزای یک ترکیب نوشتاری است، اما تاکید و اغراق در این زمینه ممکن است اثر را یکنواخت، تکراری و کسالت بار کند.

نشانه‌ی نوشته‌ی بنیاد فاطمه زهرا (س) ، صداقت اجباری
۱۳۷۲ هـ . ش

طراحی عبارت بسم الله اثر هنرجوی گرافیک
حمیدرضا میثاقی‌زاده ، ۱۳۷۸ هـ . ش

نشانه‌ی نوشته‌ی شرکت طوبی
آرمان داوودی ، ۱۳۷۲ عـ . ش

استفاده از رنگ

از رنگ برای تداعی بهتر معانی استفاده می‌شود و رنگ‌ها علاوه بر باز نمود واقعیت، می‌توانند مفاهیم سمبولیک را بیان کرده و نیز به یک طرح گرافیکی تشخص و ویژگی ببخشند.

استفاده از بافت

بافت‌ها در نمایش احساسات بصری نقش مهمی دارند و استفاده از مواد ویژه برای رسیدن به بافت مناسب خود عاملی در شکل‌گیری جلوه‌ای جدید در شکل و بیان حروف خواهد شد.

قرارگیری در شکل مشخص

استفاده از شکل، در طراحی کلمه و عبارت‌ها به شیوه‌های گوناگون انجام می‌گیرد:

الف) ترکیب در شکل‌های هندسی ساده (مربع، دایره، مثلث) و شکل‌های تجریدی

ب) ترکیب در شکلی فیگوراتیو

نشانه‌ی نوشته‌ی مؤسسه فرهنگی روایت فتح ، رضا عابدینی ، ۱۳۷۱ هـ . ش

نشانه‌ی نوشته‌ی شرکت حریر سمنان ، مسعود نجابتی ، ۱۳۷۴ هـ . ش

استفاده از تصویر

تصاویر در حالت‌های گوناگون طبیعی، انتزاعی و تجریدی، نمادین یا واقعی در این شیوه با نوشتار پیوند برقرار می‌کنند. گاهی، ساختار نوشتار، شکل تصویر را تغییر می‌دهد و گاهی شکل تصویر، ساختار نوشتار را دگرگون می‌سازد.

نشانه‌ی نوشته‌ی نمایشگاه تخصصی بین‌المللی هوایی ایران ، محمدرضا وفائی ، ۱۳۸۱ هـ . ش

نشانه‌ی نوشته‌ی کارخانه داروسازی اسوه ، اسدالله چهره‌پرداز

استفاده از اعداد

گاهی در طراحی یک عبارت، عدد یا اعداد به کار رفته در نوشتار از نظر اهمیت در درجه نخست قرار می‌گیرند و گاهی طراح تنها به دلیل ویژگی‌های منحصر به فرد و تضاد آشکار شکل اعداد با دیگر عناصر نوشتاری، کار بر روی اعداد را مناسب‌ترین راه‌حل بصری بر می‌گزیند.

پوستر شعر جوان ، فرزاد ادیبی

سرلوحه هفته‌نامه چلچراغ، بهراد جوانبخت، ۱۳۸۲ هـ. ش

تقویم دیواری با موضوع ترافیک، فاطمه کرکه آبادی، ۱۳۷۶ هـ.

ارزشیابی فصل پنجم

۱- حساسیت بخشی در طراحی نوشتار به چه معناست؟

پس از انتخاب مناسب‌ترین روش نگارش، با ایجاد تغییراتی هوشمندانه در ساختمان یا ترکیب نوشتار و استفاده از برخی روش‌ها و خلاقیت‌های ذهنی، نوشته را از حالت عام و معمول خارج کرده و به حالتی متمایز و متفاوت درآوریم، به این برخورد در طراحی نوشتار «حساسیت‌بخشی» می‌گوییم.

۲- برای حساسیت بخشیدن به نوشتار، روش‌های فراوانی وجود دارد، ۷ مورد آن را نام ببرید.

۱ـ مثبت و منفی ۲ـ اختصار ۳ـ بُرش خوردن ۴ـ ایجاد اتصال و مماس کردن حروف

۵ـ ایجاد پیوستگی در حروف ۶ـ تغییر ضخامت حروف ۷ـ قرارگرفتن حروف در سطوح مشخص

۳- عوامل ایجاد ریتم در نوشتار چیست؟

شکل و حرکات خط‌ها، سطح‌ها، نقاط، فضاها و ... از عوامل ایجاد ریتم در نوشتار است.

۴- استفاده از شکل، در طراحی کلمه و عبارت‌ها به چه شیوه‌هایی صورت می‌گیرد؟

۱ـ ترکیب در شکل‌های هندسی ساده (مربع، دایره، مثلث) و شکل‌های تجریدی

۲ـ ترکیب در شکلی فیگوراتیو که انتخاب آن می‌تواند با رویکردی نمادین یا تزئینی انجام شود.

۵- در نهایت شکل نوشتار باید چگونه باشد؟

در نهایت شکل نوشتار باید در تناسب با کاربری آن طراحی گردد و به میزان خوانایی لازم در آن توجه شود.

بخش هشتم:

مبانی تصویرسازی

۱ تصویرسازی

اهداف و رسالت تصویرگر

اهمیت رنگ در تصویرسازی

طراحی با اشکال اصلی

۲ شیوه‌های تصویرسازی

مداد (مداد رنگی ـ مداد سیاه)

اسکراچ برد (خراش)

کُلاژ یا تکه چسبانی

پاستل روغنی ـ مداد شمعی

پاستل روغنی و حرارت

آبرنگ

اکولین و پاک کننده

فصل اول: تصویرسازی

اهداف و رسالت تصویرگر

تصویرگری هنر برقراری ارتباط میان متن و تصویر است و هنرمند تصویرگر همواره راوی تصویری متن و یا پیامی است و گاه در برخی مواقع همانند تصویرسازی علمی تابع جزء به جزء موضوع است و در متن‌های داستانی و شعر همواره بیشتر از تخیل و قوه‌ی خلاقانه‌ی خود جهت خلق اثر استفاده می‌کند.

نکته:

اولین هدف و رسالت تصویرگر، انتقال پیام نوشتاری در قالب تصویر است.

مهم‌ترین اهداف تصویرگری به صورت زیر دسته‌بندی شده‌اند:

۱ـ انتقال پیام
۲ـ تقویت قوه تجسم و خلاقیت
۳ـ ایجاد رابطه‌های عاطفی ـ عقلانی
۴ـ راهنمایی درک بهتر مفاهیم متن
۵ـ تشویق به هنر و آشنایی با شیوه‌های گوناگون

اهمیت رنگ در تصویرسازی

اشکال (فرم‌ها) به واسطه‌ی نور و رنگ قابل رؤیت می‌باشند، و یکی از اجزای اساسی تصویر و عناصر تشکیل‌دهنده‌ی آن رنگ است. رنگ‌ها با مخاطب، موقعیت جغرافیایی و فرهنگ جامعه‌ای که هنرمند از آن برخاسته به صورت مستقیم ارتباط دارند.

بسیاری از صاحب‌نظران استفاده‌ی محض از رنگ را جایز نمی‌دانند و حتی به نظر می‌رسد که بسیاری از پیروان سبک رئالیسم یا واقع‌گرایی نیز تا حدی از تقلید محض رنگ‌های طبیعت خودداری می‌کردند.

اینکه چه رنگی برای کودکان و نوجوانان مناسب می‌باشد، بستگی به نظر شخص هنرمند دارد. هنرمند است که دریافت واحدی نسبت به داستان دارد و رنگ‌ها و تصویری که برای بیان فکر و احساساتش به کار می‌گیرد، کار او را از دیگران متمایز می‌سازد.

یکی از اهداف به کارگیری رنگ در تصویرسازی کودکان برای تجسم فاصله و دوری و نزدیکی و آرایش خلاقانه‌ی سطح دو یا سه بعدی به نحوی دلپذیر و پدید آوردن واکنش‌های هیجانی نزد بینندگان است.

اولویت بخشیدن به رنگ در تصاویر کتاب کودکان به این معنی نیست که رنگ را مهم‌تر از سایر عناصر نظیر خط و طرح بدانیم. چون به طور قاطع در این مورد نمی‌توان قانون صادر کرد و یا شیوه‌ای خاص ارائه کرد. اگر طرح را جسم تصویر بدانیم، رنگ نیز به منزله‌ی روح آن خواهد بود. بنابراین تصویر، کلام و رنگ لازم و ملزوم یکدیگر خواهند بود.

طراحی با اشکال اصلی

انسان‌های غارنشین با استفاده از خط و سطوح هندسی ساده به نحو بسیار ساده و هنرمندانه‌ای توانسته‌اند به قالب‌های ساده و بدیع جهت برقراری ارتباط با یکدیگر و القای مفاهیم و آیین‌های مذهبی دست یابند و هنرمندان معاصری چون پُل کلی و خوان میرو همواره سعی نموده‌اند تا توسط اشکال ساده بتوانند به خلق آثار خود بپردازند.

نکته:

اصل اولیه و مهم در انجام طراحی با اشکال اصلی، ساده دیدن است.

ارزشیابی فصل اول

۱- هنر برقراری ارتباط میان متن و تصویر چه نام دارد؟

تصویرگری

۲- از مهم‌ترین اهداف تصویرگری، ۴ مورد را نام ببرید.

۱ـ انتقال پیام
۲ـ تقویت قوه تجسم و خلاقیت
۳ـ ایجاد رابطه‌های عاطفی و عقلانی
۴ـ راهنمایی درک بهتر مفاهیم متن

.....

۳- رنگ‌ها در یک اثر تصویرگری با چه چیزهایی ارتباط مستقیم دارند؟

رنگ‌ها با مخاطب، موقعیت جغرافیایی و فرهنگ جامعه‌ای که هنرمند از آن برخاسته به صورت مستقیم ارتباط دارند.

.....

۴- اهداف به کارگیری رنگ در تصویرسازی کودکان چیست؟

از اهداف به کارگیری رنگ در تصویرسازی کودکان برای تجسم فاصله و دوری و نزدیکی و آرایش خلاقانه‌ی سطح دو یا سه بعدی به نحوی دلپذیر و پدید آوردن واکنش‌های هیجانی نزد بینندگان است.

.....

۵- اصل اولیه و مهم در انجام طراحی با اشکال اصلی چیست؟

ساده دیدن.

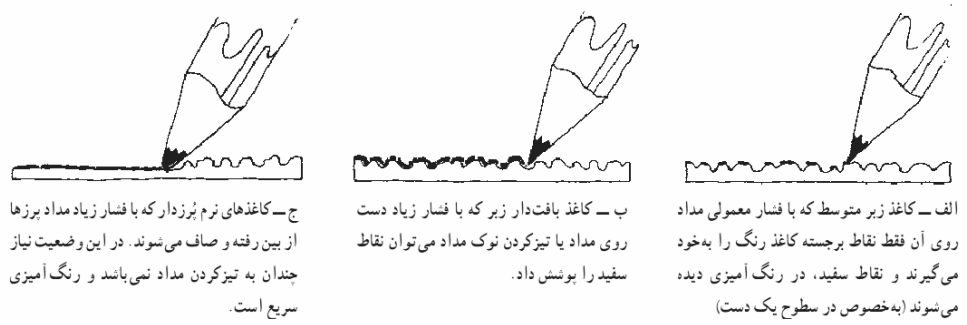
فصل دوم: شیوه‌های تصویرسازی

❍ مداد (مداد رنگی ـ مداد سیاه)

از ابتدایی‌ترین و ساده‌ترین ابزار طراحی مداد می‌باشد. مدادهای طراحی به لحاظ نرمی و سختی دسته‌بندی می‌شوند. مدادهای سخت در سری Hg و H و F ، مدادهای متوسط در سری HB و مدادهای با مغز نرم در سری B قرار دارند.

بهترین ابزار برای تیز کردن مداد، تیز بُر، انواع تیغ سخت و تخته سمباده است و از انواع پاک‌کن‌های سخت و نرم در این روش می‌توان جهت پاک‌کردن استفاده کرد. در شیوه‌ی استفاده از مداد و مدادرنگی رایج‌ترین شیوه‌های کاربردی، شیوه‌ی هاشور (اعم از هم‌سو، متقاطع و ...) و شیوه سایشی یا محو کردن می‌باشند.

در شیوه مداد، جنس کاغذ مصرفی نقش عمده‌ای را در رنگ‌آمیزی و طراحی بهتر و همچنین سرعت کار به عهده دارد. کاغذهایی که دارای برجستگی‌ها و گودی‌های کمتری باشند موجب می‌شوند که رنگ‌آمیزی، یکنواخت و با سرعت بیشتری انجام گیرد.

الف ــ کاغذ زبر متوسط که با فشار معمولی مداد روی آن فقط نقاط برجسته کاغذ رنگ را به‌خود می‌گیرند و نقاط سفید، در رنگ‌آمیزی دیده می‌شوند (به‌خصوص در سطوح یک دست)

ب ــ کاغذ بافت‌دار زبر که با فشار زیاد دست روی مداد یا تیزکردن نوک مداد می‌توان نقاط سفید را پوشش داد.

ج ــ کاغذهای نرم پُرزدار که با فشار زیاد مداد پرزها از بین رفته و صاف می‌شوند. در این وضعیت نیاز چندان به تیزکردن مداد نمی‌باشد و رنگ‌آمیزی سریع است.

نکته: هنگام کار با مدادرنگی ابتدا رنگ‌های روشن به کار برده می‌شوند و به تدریج در رنگ‌آمیزی رنگ‌های تیره به کار اضافه می‌گردد.

❍ اسکراچ برد (خراش)

اسکراچ برد مقوای مخصوصی است که از اوایل قرن بیستم اختراع شده و به جای سنگ‌های لیتوگرافی که قبلاً برای چاپ سنگی استفاده می‌شد، به کارگرفته شده است. این مقوا شامل یک لایه گچ سفید است که با چسب مخصوصی در هم آمیخته شده و روی مقوا پرس شده

است. ضخامت گچ خیلی کم است که پس از خشک شدن به سرعت صاف و محکم می‌شود. در گذشته از این شیوه به علت خصوصیت ذاتی‌اش (سیاهی و سفیدی) در چاپ روزنامه وکتاب استفاده می‌کردند.
طرز کار در شیوه‌ی اسکراچ برد به این صورت است که بعد از انتقال طرح سطح کاغذ که باید مرکبی شود با مرکب‌چین یا مرکب راپیدوگراف به وسیله‌ی قلم‌موی متوسط می‌پوشانیم. پس از آن به وسیله ابزارهای مخصوص، خراش ایجاد می‌کنیم.
ایجاد بافت اجسام در روش اسکراچ برد نتیجه نحوه‌ی خراشی است که صورت گرفته است علاوه بر آن احساس فرم و حجم در نتیجه نور و سایه بستگی به نحوه خراشیدن خطوط و سطوح دارد.
برای ایجاد برخی از بافت‌های ظریف که با دست به طور یکنواخت و منظم امکان‌پذیر نمی‌باشد. می‌توان از ورقه‌های نازک چسب‌دار که حاوی نقش است و به «زیپاتون» معروف است، استفاده نمود.

کلاژ یا تکه چسبانی

کلاژ، لغتی است فرانسوی معادل چسباندن که هم برای کار تولید شده توسط چسبانیدن و هم برای روش این کار به کار برده می‌شود و اغلب به عنوان یک زیر شاخه‌ی هنر جمع‌آوری و تلفیقی در نظر گرفته می‌شود.
به عبارتی کلاژ یا تکه چسبانی اثری است هنری که توسط اجزای ترکیبی که شامل، انواع کاغذ، پارچه، مقوا و تکه‌های بریده شده‌ی روزنامه، عکس‌ها، تصاویر و دیگر موارد چاپی است و از چسباندن آنها در کنار هم و بر یک سطح ساخته می‌شود.
در میان تنوعات مرتبط به شیوه‌ی کلاژ می‌توان از دکلاژ و دکوپاژ (کلاژ بریده شده‌ای که از مواد جدید ساخته شده است) نام برد. این شیوه قابلیت به وجود آمدن اشکال از تصاویر، کلمات، عبارات و مواردی را که به طور کامل قابلیت قرارگرفتن در پیش یکدیگر را دارا نبودند مهیا ساخت. شیوه‌ی کلاژ در هنرهای سنتی کهن ما و کاربرد آن در هنرهای تزئینی در گذشته با نام «قطاعی» یعنی «قطعه چسبانیدن» یا «کاغذبری» وجود داشته است. این هنر در حدود سده‌ی نهم هجری از چین به ایران آمده و از ایران به کشور عثمانی یا ترکیه فعلی راه یافته است و از آنجا به دیگر کشورهای اروپایی راه یافته و گسترش جهانی یافته است.
اغلب موضوعات آثار قطاعی در هنرهای دستی ایران، شامل نقش جانوران، پرندگان، گل و مرغ، نقش‌های هنری، تزئینی و یا خطوط خوش بوده است.

نکته:
در عصر کنونی کلاژ یا تکه چسبانی، بیشترین کاربرد را در شاخه‌ی تصویرسازی دارد.

پاستل روغنی ـ مداد شمعی

پاستل روغنی نسبت به سایر ابزار و وسایل طراحی، ارزان‌ترین ابزار به شمار می‌رود و اغلب برای رنگ‌آمیزی با پاستل روغنی از رنگ‌های تیره به روشن رنگ‌آمیزی را شروع می‌کنیم.
در طراحی با مدادشمعی تکنیک‌های مختلفی چون مقاومت مداد شمعی در برابر آب و سیاه قلم کردن، طراحی روی پارچه و گاهی ترکیب آنها با هم به کار می‌رود.
علاوه بر روش‌های متداول کار با پاستل روغنی می‌توان به شیوه‌ی «چاپ تا زدن» اشاره نمود. در این روش ابتدا پاستل روغنی را در رنگ‌های دلخواه و گوناگون خرد می‌کنیم و بین دو صفحه کاغذ می‌ریزیم و کاغذ را تا می‌زنیم. سپس با استفاده از اتوی داغ و حرکت مالشی اتو بر سطح کاغذ، رنگ‌ها در اثر حرارت در یکدیگر حل می‌شوند و نقوش و بافت‌های رنگین بسیار زیبایی به وجود می‌آید.

آبرنگ

کار با آبرنگ نسبت به سایر ابزار نیاز به تمرین و ممارست بیشتری دارد و جزو رنگ‌های شفاف یا روحی (ترانسپارنت) محسوب می‌شود.
آبرنگ‌هایی که عمدتاً در بازار موجودند چهار نوع مختلف را شامل می‌شوند:

۱ـ قرص‌های آبرنگی خشک
۲ـ قرص‌های آبرنگی مرطوب یا نیم خشک
۳ـ آبرنگ‌های لوله‌ای (تیوپ)
۴ـ آبرنگ‌های مایع (داخل ظرف مثل اکولین)

در کار با آبرنگ برای شروع معمولاً از رنگ‌های روشن به تیره رنگ‌آمیزی می‌نماییم. در کشور ما استفاده از آبرنگ در نقاشی و مصورسازی کتاب‌های ادبی (نگارگری) سابقه‌ی طولانی دارد.
یکی از وسایل اصلی در کار با آبرنگ قلم‌مو می‌باشد؛ کیفیت قلم‌مو اساساً به نوع موهای آن بستگی دارد، که تقسیم‌بندی قلم‌موها براساس همین نوع و جنس موها تعیین می‌شود. خاصیت قلم‌موی سمور در نقاشی با آبرنگ این است که آب و رنگ را به خوبی جذب می‌کند و با

مختصر فشاری خم و پهن (باز) می‌شود و بلافاصله به حالت اولیه‌ی خود بر می‌گردد. قلم‌موهای تخت از جنس موی گوزن با عرض تقریبی ۴ یا ۵ سانتی‌متری نیز برای رنگ‌آمیزی زمینه با سطوح بزرگ کاربرد فراوان دارند.

کیفیت کاغذ برای نقاشی با آبرنگ از جمله نکات مهم می‌باشد و مطلب مهم این است که بین کاغذهای معمولی که در چاپ اُفست به کار گرفته می‌شوند و کاغذهایی که در نقاشی و آبرنگ استفاده می‌شوند تفاوت عمده وجود دارد. جنس کاغذهای معمولی از الیاف چوب و کاغذهای نقاشی (کانسون، فابریانو، شولر، واتمنی و ...) عمدتاً از الیاف پارچه تهیه می‌شود به همین دلیل حساس‌تر و دقیق‌تر و گران‌تر از نوع معمولی آن هستند.

نکته:

کاغذهای رایج آبرنگ کانسون و آرش نام دارند.

اکولین (جوهرهای رنگی) و پاک‌کننده (سفیدکننده‌ها)

جوهرهای رنگی از رنگ‌های حلال در آب می‌باشد و به عبارتی «آبرنگ مایع» است، که با اضافه کردن آب به آن می‌توان آن را به هر مقدار که مایل باشیم رقیق کنیم.

شیوه‌ی استفاده از رنگ‌های جوهری درست مشابه آبرنگ است و برای رنگ‌آمیزی از رنگ‌های روشن به تیره‌رنگ‌آمیزی می‌نماییم و از ترکیب دو رنگ، رنگ سوم به دست می‌آید.

ارزشیابی فصل دوم

۱- مدادهای طراحی از چه نظری دسته‌بندی می‌شوند؟ انواع آن را نام ببرید.

مدادهای طراحی به لحاظ نرمی و سختی دسته‌بندی می‌شوند. مدادهای سخت در سری Hg و H و F مدادهای متوسط درسری HB و مدادهای با مغز نرم در سری B قرار دارند.

.....

۲- رایج‌ترین شیوه‌های کاربردی در شیوه‌ی استفاده از مداد چیست؟

شیوه‌ی هاشور (اعم از هم سو، متقاطع و ...) و شیوه‌ی سایشی یا محوکردن از رایج‌ترین شیوه‌های کاربردی می‌باشند.

.....

۳- در گذشته شیوه‌ی اسکراچ برد چه کاربردی داشت؟

در گذشته از شیوه‌ی اسکراچ برد به علت خصوصیت ذاتی‌اش (سیاهی و سفیدی) در چاپ روزنامه و کتاب استفاده می‌کردند.

.....

۴- اغلب موضوعات آثار قطاعی در هنرهای دستی ایران چه بوده است؟

نقش جانوران، پرندگان، گل و مرغ، نقش‌های هنری، تزئینی و یا خطوط خوش بوده است.

.....

۵- خاصیت قلم‌موی سمور در نقاشی با آبرنگ چگونه است؟

قلم‌موی سمور آب و رنگ را به خوبی جذب می‌کند و با مختصر فشاری خم و پهن (باز) می‌شود و بلافاصله به حالت اولیه‌ی خود بر می‌گردد و به جهت آن که نوک قلم‌مو پخش و ژولیده و نمی‌شکند برای کار با آبرنگ مناسب می‌باشد.

بخش نهم:

پایه‌واصول‌صفحه‌آرایی

۱ آشنایی با مفهوم دیزاین در گرافیک

۲ ساختار فیزیکی کتاب

۳ صفحه‌آرایی کتاب

۴ مراحل تولید کتاب پس از صفحه‌آرایی

۵ کلیات

۶ مراحل قبل از صفحه‌آرایی مجله

۷ صفحه‌آرایی مجله

فصل اول: آشنایی با مفهوم دیزاین در گرافیک

تعاریف دیزاین

- دیزاین به معنای ساختار دادن و سازمان دادن و سامان دادن عناصر بصری در یک اثر گرافیک است.
- دیزاین برنامه‌ریزی برای رسیدن به بهترین ارتباط بصری با مخاطب است.
- دیزاین فرآیندی است که در آن یک فرم زیباشناسانه سنجیده، به چیزی بخشیده می‌شود.
- معنی و یا منظوری را با در نظر گرفتن امکانات، با درک اولویت اجزاء آن با کمک عقل، منطق و خلاقیت برای درک و یا مصرف مخاطب و یا گروهی خاص سازمان‌دهی کردن و سامان دادن را دیزاین گویند.
- دیزاین فرآیندی است که با بررسی مواد و اطلاعات اولیه و دسته‌بندی آنها و موارد مصرف و در نظر گرفتن مخاطبان شروع شده و با اختلاط عقل و منطق و خلاقیت سعی به انجام رسانیدن هدف و مقصود دارد.
- دیزاین، فرآیندی است که ارتباط بصری را در جامعه سامان می‌بخشد و به توانایی و کارآیی برقراری ارتباط، فن‌آوری به کار رفته برای تحقق آن و تأثیر اجتماعی که رقم می‌زند، مربوط است.

نکته:
یک «دیزاینر» یعنی فاعل فرآیند دیزاین.

هویت در دیزاین

گرافیک جدا از ارزش‌های رسانه‌ای به محل تجلی روحیه و نگاه هنرمند هر سرزمین تبدیل می‌گردد و حتی بعد از پایان تاریخ مصرف اثر گرافیک، به عنوان یک اثر مستقل، بیانگر هویت، شخصیت فرهنگی و هنری آن سرزمین خواهد بود.
هویت، لزوماً فقط با استفاده از نقوش قرن‌های گذشته یک کشور در آثار گرافیکی حاصل نمی‌شود؛ بلکه حضور هویت در خلوص و صداقت هنرمند جاری است و از دل فرهنگ مردم می‌جوشد.

ارزشیابی فصل اول

۱- دیزاین در گرافیک را تعریف کنید.

واژه‌ی «دیزاین» به زبان فارسی «طراحی» ترجمه شده و به کار می‌رود. در صورتی که دیزاین مفهوم متفاوت و وسیع‌تری دارد و به معنی ساختار دادن و سازمان دادن و سامان دادن عناصر بصری در یک اثر گرافیک است.

.....

۲- از مفهوم دیزاین در زندگی روزمره ۲ مثال بزنید.

۱ـ وقتی شخصی اطاق خود را منظم می‌کند و هر یک از اشیاء و وسایل درون اطاق را در محل ویژه‌ای قرار می‌دهد، یک «دیزاینر» یعنی فاعل فرآیند دیزاین است.

۲ـ زمانی که فردی برای بیرون رفتن از خانه، برمبنای جایی که می‌خواهد برود، انتخاب لباس می‌کند، این یک فرآیند دیزاین است.

.....

۳- از شاخه‌های دیزاین ۶ مورد را نام ببرید.

دیزاین شهری ـ دیزاین معماری ـ دیزاین تزیینات داخلی ـ دیزاین مد ـ دیزاین صنعتی ـ دیزاین منسوجات.

.....

۴- مثال موفق هویت در دیزاین، کدام کشور است؟ توضیح دهید.

مثال موفق هویت در دیزاین، کشور ژاپن است که هم از فن‌آوری مدرن غربی در تمام زمینه‌های زندگی روزمره و نیز گرافیک خود استفاده می‌کند و هم شخصیت و هویتی ویژه و مخصوص به خود در آثار گرافیک و به طور کلی هنرهای تجسمی دارد.

فصل دوم: ساختار فیزیکی کتاب

مفهوم امروزی کتاب

مجموعه‌ای از برگ‌هایی که روی آن‌ها مطالبی چاپ شده است و در یک طرف، به نام عطف، به یکدیگر متصل شده‌اند و این مجموعه پوششی به نام جلد دارد.

جنس جلد کتاب در ایران

الف) اگر جنس جلد کتاب از انواع مقواهای نازک مانند مقوای گلاسه باشد، اصطلاحاً به آن، جلد «شومیز» می‌گویند.

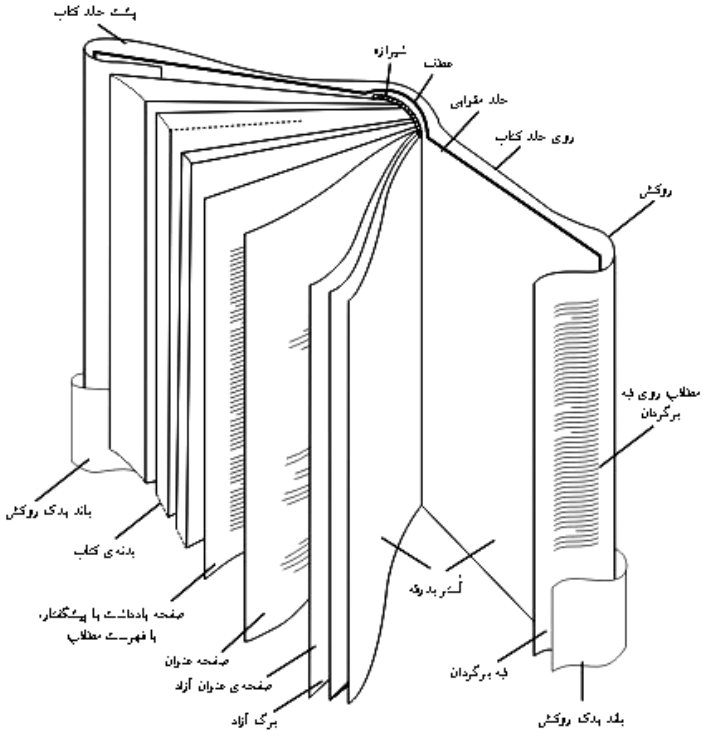
ب) کتاب‌هایی که جلد آنها مقوای سخت و ضخیمی است که پوششی از کاغذی خاص به نام «گالینگور» دارد و جلد این کتاب‌ها را در اصطلاح، «زرکوب» یا «گالینگور» می‌گویند.

ج) کتابهایی که جلد آنها از همان مقوای سخت می‌باشد، ولی به جای پوشش گالینگور، کاغذ گلاسه‌ای که تصویری روی آن چاپ شده به کار رفته است و روی این کاغذ پوششی از سلوفان قرار دارد به این نوع جلد اصطلاحاً پوشش سخت با سلوفان می‌گویند.

جلد کتاب

جلد کتاب از سه قسمت، **رو**، **عطف** و **پشت** تشکیل می‌شود.

طراحی جلد کتاب توسط طراح گرافیک انجام می‌شود. طراح با توجه به روحیه کلی کتاب و مخاطبان آن، قلم و فونت مناسب آن را انتخاب کرده و گاه به شیوه‌ای آزاد طراحی می‌کند.

اجزای ظاهری کتاب

واحدهای پیش از متن

- **آستر بدرقه**: فقط در کتاب‌هایی با جلد ضخیم وجود دارد که آن جلد ضخیم را به صفحات داخلی کتاب متصل می‌کند و لبه‌های برگشته گالینگور جلد، در زیر آن مخفی می‌گردد. جنس آستر بدرقه باید ضخیم‌تر از صفحات کتاب باشد.
- **صفحه عنوان کوچک**: پس از آستر بدرقه، نخستین صفحه کتاب می‌باشد. در این صفحه، فقط نام کتاب با حروفی نه چندان بزرگ نوشته می‌شود و هیچ مطلب دیگری در این صفحه درج نمی‌گردد.
- **صفحه دوم از صفحات قبل از متن**: همان صفحه پشت صفحه عنوان کوچک است و باید سفید باشد.

● **صفحه سوم**: صفحه عنوان اصلی است، در این صفحه باید نام کتاب با حروفی نسبتاً درشت در حدود $\frac{۱}{۳}$ بالای صفحه درج شود و نام مؤلف و مترجم با حروف کوچکتر در زیر آن و نام ناشر و سال انتشار با حروف ریز در قسمت تحتانی آن و نیز آرم ناشر در همین قسمت صفحه بیاید.

● **صفحه چهارم**: صفحه حقوق یا شناسنامه است. در این صفحه، نام، نشانی و آرم ناشر، نام و نام خانوادگی مؤلف، نام و نام خانوادگی مترجم، اسامی مجریان فنی مانند طراح جلد، طراح صفحات، حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی و نیز نوبت چاپ و تاریخ آن، شمارگان و شهری که عمل نشر در آن صورت پذیرفته است، به ترتیب درج می‌شود. شماره ثبت کتابخانه ملی یا کادر حاوی اطلاعات کتابداری کتاب هم باید در این صفحه درج شود. در صورت صلاح دید ناشر، عباراتی از قبیل، حق چاپ محفوظ است و عبارتهای مشابه باید در این صفحه قرار گیرند.

● **صفحه پنجم**: صفحه‌ی اهدا یا تقدیم نامه است.

● **صفحه ششم**: صفحه‌ی پشت تقدیم نامه می‌باشد و اصولاً سفید است.

ـ **صفحه هفتم**: یادداشت ناشر یا پیش‌گفتار دیگران از جمله پیش‌گفتار مترجم، یا مؤلف را در خود جای می‌دهد. در ضمن باید از صفحه فرد شروع شود.

● **صفحه قدردانی**: پس از پیش گفتار مؤلف قرار می‌گیرد.

● **فهرست مطالب**: بعد از صفحه قدردانی نوبت به فهرست مطالب می‌رسد.

● **صفحه نام خدا یا عبارت «بسم الله الرحمن الرحیم»**: یا در شروع مقدمه کتاب می‌آید و یا در نخستین صفحه قبل از صفحه عنوان کوچک.

نکته: در صفحات قبل از متن، یا شماره صفحه درج نمی‌شود یا شماره صفحه‌ای چاپ می‌شود که با شماره صفحات متن متفاوت است. مثلاً شماره صفحه حروفی یا شماره صفحه‌ای که با اعداد رومی نوشته شده باشد.

❍ صفحات متن

صفحات متن حتماً باید از صفحه فرد شروع شوند و جمع آن‌ها با واحدهای پس از متن، فرم‌های چاپی را تکمیل کند.

بدنه‌ی اصلی کتاب، متن می‌باشد و کتاب‌ها برحسب نوع متن، طبقه‌بندی می‌شوند. کتاب‌ها را از نظر موضوع متن می‌توان به گروه‌هایی مانند علمی، ادبی، تاریخی، سیاسی، اجتماعی، فلسفی، هنری و ... تقسیم نمود.

نکته: کتاب دستی کتابی‌ست که متن آن در زمینه‌ای ویژه، مفاهیم اساسی آن زمینه را بیان می‌کند و کاربردی مشابه کتاب مرجع دارد.

❍ صفحات پس از متن

واحدهای پس از متن به ترتیب عبارت‌اند از:

۱ـ مؤخره یا فرجام سخن	**۲ـ** پیوست‌ها یا ضمایم	**۳ـ** یادداشت‌ها
۴ـ واژه‌نامه‌ها	**۵ـ** کتاب‌نامه	**۶ـ** فهرست‌های راهنما
۷ـ غلط‌نامه	**۸ـ** صفحه عنوان لاتین	

❍ قطع کتاب

اندازه‌های متداول برای تولید کتاب در هر کشور، به دو عامل اصلی وابسته است:

الف) ابعاد کاغذهای رایج در آن کشور: باید قطع کتاب مضرب مشخصی از یکی از کاغذهای استاندارد و رایج موجود در بازار باشد تا دور ریز کاغذ به حداقل کاهش یابد.

ب) عملکرد و ماهیت کتاب: در نظر گرفتن ویژگی‌های اصلی مخاطبان اثر و نیز جنبه‌های کاربردی کتاب را شامل می‌شود.

❍ قطع‌های رایج در ایران

دو قطع کتاب در ایران از سایر قطع‌ها بیشتر استفاده می‌شود:

الف) قطع وزیری که اندازه‌ی بعد از صحافی آن ۲۴×۱۶/۸سانتی‌متر است.

ب) قطع رقعی که اندازه‌ی بعد از برش آن ۱۴/۵×۲۱/۵ سانتی‌متر است.

جدول زیر را به خاطر بسپارید:

قطع کتاب	اندازه بعد از برش برحسب سانتی‌متر	طول سطر مناسب برحسب سانتی‌متر	اندازه کاغذ مناسب برحسب سانتی‌متر
وزیری	۱۶/۸×۲۴	۱۱/۷ تا ۱۲/۵	۱۰۰×۷۰ (چهار و نیم ورقی)
رُقعی	۱۴/۵×۲۱/۵	۱۰ تا ۱۰/۸	۹۰×۶۰ (سه ورقی)
رَحلی	۲۱×۲۸	یک یا دو ستونی با در نظر گرفتن کاربرد و چگونگی متن	۹۰×۶۰ (سه ورقی)
رَحلی بزرگ	۲۴×۳۳/۵	یک یا دو ستونی با در نظر گرفتن کاربرد و چگونگی متن	۱۰۰×۷۰ (چهار و نیم ورقی)
دانشگاهی	۱۵/۵×۲۳	۱۰/۸ تا ۱۱/۶	۱۰۰×۷۰ (چهار و نیم ورقی)
دانشگاهی بزرگ	۱۹×۲۵/۵	۱۲/۷ تا ۱۴/۵	۹۰×۶۰ (سه ورقی)

- **قطع بیاضی**: به کتاب‌هایی گفته می‌شود که از طرف ضلع کوچکتر کتاب صحافی می‌گردند.
- **قطع خشتی**: به کتاب‌هایی گفته می‌شود که قطع کاملاً مربع شکل دارند و اندازه‌ی مرسوم آن در ایران حدود ۲۲×۲۲ سانتی‌متر است.

حاشیه‌ی اطمینان

حدود یک سانتی‌متر از اطراف هر فرم چاپی باید به عنوان سطح غیرمفید در نظر گرفته شود که به آن در اصطلاح «حاشیه اطمینان» می‌گویند.

نکته: غیر از حاشیه‌ی اطمینان، همیشه در کارهای چاپی نیم سانتی‌متر برای برش باید پیش‌بینی شود که این مقدار، دورریز کاغذ بر اثر برش است.

ارزشیابی فصل دوم

۱- کتاب به چند بخش تقسیم می‌شود؟ نام ببرید.

الف) واحدهای پیش از متن ب) متن ج) واحدهای پس از متن

۲- «شومیز» چگونه جلدی است؟

اگر جنس جلد کتاب از انواع مقواهای نازک مانند مقوای گلاسه باشد، اصطلاحاً به آن جلد «شومیز» می‌گویند.

۳- آستر بدرقه چیست؟

آستر بدرقه، فقط در کتاب‌هایی با جلد ضخیم وجود دارد که آن جلد ضخیم را به صفحات داخلی کتاب متصل می‌کند و لبه‌های برگشته گالینگور جلد در زیر آن مخفی می‌گردد.

۴- انواع جلد کتاب در ایران را نام ببرید.

الف) شومیز ب) زرکوب یا گالینگور ج) پوشش سخت با سلوفان

۵- ابعاد کاغذ سه ورقی و چهار و نیم ورقی چگونه است؟

ابعاد کاغذ سه ورقی ۹۰×۶۰ سانتی‌متر و ابعاد کاغذ چهار و نیم ورقی ۱۰۰×۷۰ سانتی‌متر است.

۶- در ایران از کدام قطع کتاب بیشتر از سایر قطع‌ها استفاده می‌شود؟

در ایران دو قطع کتاب از سایر قطع‌ها بیشتر استفاده دارد: یکی قطع وزیری که اندازه بعد از صحافی آن ۲۴×۱۶/۸ سانتی‌متر است و دیگری قطع رقعی که اندازه بعد از برش آن ۲۱/۵×۱۴/۵ سانتی‌متر است.

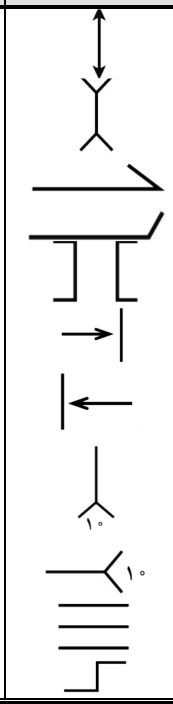
تعیین حروف Mark up

واحد اندازه‌گیری حروف چاپی «پونت» نام دارد که اندازه آن ۰/۳۷۶ میلی‌متر است.

- پونت را در انگلیسی و فرانسه به صورت point
- پونت را در آلمانی به صورت punkt
- پونت را در فارسی به صورت‌های «نپط» ، «پونط» و «پوینت» می‌نویسند.

برای تعیین ضخامت حروف از واژه‌های «نازک» Light و «سیاه» Bold استفاده می‌شود.

در جدول زیر برخی از نشانه‌های مهم تعیین حروف که امروزه در ایران کاربرد دارد، معرفی شده است:

علامت	معنی	کاربرد
	فاصله کم شود	بین دو کلمه یا اجزای یک کلمه در سطر
	فاصله زیاد شود	بین دو کلمه یا اجزای یک کلمه در سطر
	فاصله کم شود	بین دو سطر زیر هم
	فاصله زیاد شود	بین دو سطر زیر هم
	عنوان وسط در وسط	در دو طرف عنوان قرار می‌گیرد
	حدّ راست عنوان یا سطر	حدّ راست عنوان یا سطر به سمت راست تا ابتدای سطر
	حدّ چپ عنوان یا سطر	حدّ چپ عنوان یا سطر به سمت چپ تا انتهای سطر
	ده پونت فاصله اضافه شود	اضافه کردن فاصله بین دو مطلب به مقدار معین در یک سطر (افقی)
	ده پوینت فاصله اضافه شود	اضافه کردن فاصله بین دو سطر (عمودی)
	کاپیتال	فقط در حروف لاتین برای مشخص کردن حروف بزرگ (کاپیتال) به کار می‌رود
	عنوان در دو سطر	در داخل عناوین برای تبدیل آنها به دو یا چند سطر استفاده می‌شود

پایه کار یا گرید grid

گرید، نظامی بصری است که برای قانونمند کردن حاشیه‌های صفحات کتاب‌ها، فاصله سطرها از یکدیگر و فاصله ستون‌ها در حالتی که متن هر صفحه بیش از یک ستون باشد و همچنین برای یکسان‌سازی این عوامل در کل کتاب از گرید استفاده می‌شود.

قطع کتاب	اصطلاح مشخص‌کننده‌ی طول سطر	محاسبه‌ی طول مناسب سطر یا کسر یک سیسیرو از ابتدا و انتهای سطر (برحسب سانتیمتر)
جیبی یا پالتویی	اشپون پنج	$(۵\times۱/۸)-(۲\times۰/۴۵)=۹-۰/۹=۸/۱$
رُقعی	اشپون شش	$(۶\times۱/۸)-(۲\times۰/۴۵)=۱۰/۸-۰/۹=۹/۹$
وزیری	اشپون هفت	$(۷\times۱/۸)-(۲\times۰/۴۵)=۱۲/۶-۰/۹=۱۱/۷$
رحلی	اشپون هشت	$(۸\times۱/۸)-(۲\times۰/۴۵)=۱۴/۴-۰/۹=۱۳/۵$

پیشینه‌ی گرید در ایران

در ایران از قرن‌ها پیش، خوشنویسان برای یکسان بودن فاصله و طول سطرها در کتاب‌های خطی، از صفحه‌ای مقوایی استفاده می‌کردند که در آن محل کرسی خطوط، ریسمانی کشیده شده بود. این ابزار کتابت که «مسطر» نام داشت دقیقاً همان‌کاری را انجام می‌داد که گریدهای امروزی کتاب یا سایر نشریات انجام می‌دهند.

مارژین ، Margin: در ادبیات صفحه‌آرایی، به چهار حاشیه‌ای که در هر صفحه کتاب وجود دارد، «مارژین» می‌گویند که واژه‌ای انگلیسی‌ست به معنای کناره و حاشیه؛ این حاشیه بدون نوشته، از گذشته‌های دور در تولید کتاب مرسوم بوده است.

این چهار فاصله اطراف صفحه، هم اندازه نبوده‌اند و اندازه‌های آن‌ها با استفاده از تناسب طلایی به ترتیب به نسبت اعداد ۲، ۳، ۴، ۶ یا ۱/۵، ۲، ۳، ۴ تعیین می‌شده است.

به یاد داشته باشید که:

کاربرد گرید به عنوان یک نظام بصری در بسیاری از موارد زندگی روزمره دیده می‌شود؛ مانند خطوط رسم شده در پارکینگ‌های اتومبیل؛ در معماری داخلی، در آرایش غرفه‌های نمایشگاه، در طراحی مبلمان و ...

چگونگی صفحه‌آرایی کتاب

کتاب‌ها از نظر صفحه‌آرایی، به دو گروه کلی تقسیم می‌شود:

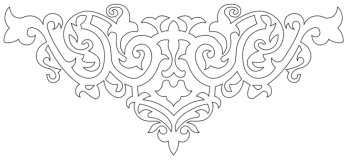
الف) کتاب‌هایی مانند ادبیات داستانی که تصویر، نمودار و جدول ندارند و فقط واژگان در صفحه دیده می‌شوند. این گونه کتاب‌ها نیاز به طراح گرافیک ندارد و حروفچین، مطابق دستورالعملی که به او داده شده است، صفحات را تنظیم می‌کند و سرصفحه‌ها را در محل ثابتی قرار می‌دهد.

معمولاً سر صفحه سمت راست، که در صفحه زوج واقع می‌شود، نام کتاب است و سرصفحه سمت چپ، که در صفحه فرد قرار دارد، نام فصل می‌باشد.

> **نکته:**
> **سرصفحه‌ها، تنها واژگانی هستند که مجازند در حاشیه‌های صفحه قرار گیرند.**

ب) کتاب‌های مصور هستند که در صفحه‌آرایی آنها علاوه بر طرح یک ساختار کلی برای صفحه‌آرایی کتاب و شکل صفحه عنوان، صفحه حقوق، سرفصل‌ها و ... نیاز است که صفحه‌آراء شناخت کافی از مفهوم ترکیب هنری یا کمپوزیسیون و به طور کلی مبانی هنرهای تجسمی داشته باشد تا بتواند در صفحه، درباره عوامل بصری، تصمیمات مناسبی اتخاذ کند.

سرفصل‌ها

(حرکت از بالا به پایین)

در طراحی سرفصل‌های کتاب، شکل سرفصل‌ها باید با شکل صفحات معمولی و موضوع آن، هماهنگی و تناسب داشته باشد.

عنوان فصل، باید کاملاً خوانا باشد و طراح سرفصل باید دو اصل را در نظر بگیرد: **۱ـ** زیبایی **۲ـ** راحتی خواندن

در عنوان فصل، فاصله بین حروف که اصطلاحاً «کرنینگ» kerning گفته می‌شود باید رعایت شود. به بیان دیگر کرنینگ، عبارتست از فشردگی و گستردگی انتخابی هر یک از فواصل میان بخش‌های نوشتاری منفصل از هم یک کلمه.

> **نکته: اگر عنوان فصل در دو و یا چند سطر ارائه شده است، فاصله متناسب سطرها یا «لدینگ»** (leading) **آن باید رعایت شود.**

تعیین اندازه تصاویر

در صفحه‌آرایی کتاب‌های مصور، برای اندازه زدن تصاویر، از رابطه زیر استفاده می‌کنیم:

$$\frac{\text{طول تصویر در اصل صفحه‌آرایی}}{\text{عرض تصویر در اصل صفحه‌آرایی}} = \frac{\text{طول تصویر یا اسلاید موجود}}{\text{عرض تصویر یا اسلاید موجود}}$$

ویرایش تصویر یا ادیت کردن: حذف قسمت‌های زاید تصویر و مشخص کردن کادر مناسب جدید را می‌گویند.

جهت تصویر یا زاویه دید

منظور از «زاویه دید» یا «جهت عکس» همین حرکت و جهت است که مشخص می‌کند وقتی چشم، شیء، خاص یا تصویر آن را مشاهده می‌کند، نخست منعطف به کدام قسمت می‌شود و سپس، در چه جهتی حرکت می‌نماید.

نکته: جهت مایل با مفهوم تعادل رابطه معکوس دارد. این جهت بی‌ثبات‌ترین و در نتیجه پرتحرک‌ترین نیروی جهت‌دار بصری است و در تصاویر وجود چنین جهتی بیش از همه جلب توجه می‌کند. معنا و حالت آن ناآرام و پویا و مبین حرکت و نشاط و ضد ایستایی است.

تعادل در صفحه

در صفحه‌آرایی یکی از راههای رسیدن به تعادل، تقارن است. امروزه، ایجاد تعادل به وسیله تقارن راه حل ارزشمند و هوشمندانه‌ای به شمار نمی‌رود. بهتر است با استفاده از روش‌هایی غیر از تقارن، تعادل را در دو صفحه مقابل هم ایجاد کرد.

یکی از عوامل مهم در رسیدن به زیبایی، تعادل می‌باشد.

صفحه‌آرایی کتاب‌های کودکان

اصل مهم در صفحه‌آرایی کتاب‌های کودکان، رعایت سادگی و پرهیز از پیچیدگی است. سفیدخوانی در صفحه‌آرایی کتاب کودک، بسیار ضروری است. سفیدخوانی، یعنی وجود سطوح سفید علاوه بر حاشیه‌ها که گروه سنی کودک نیز باید در نظر گرفته شود به طور مثال سفیدخوانی کتاب کودک ۶ تا ۷ ساله نسبت به سفیدخوانی کتاب‌های نوجوانان بیشتر است.

نکته:
غالب کتاب‌های کودک صفحات اندکی دارند و در نتیجه به شیوه مفتول، صحافی می‌شوند.

ارزشیابی فصل سوم

۱- پایه کار یا گرید چیست؟

نظامی بصری است که برای قانونمند کردن حاشیه‌های صفحات کتاب، فاصله سطرها از یکدیگر و فاصله ستون‌ها در حالتی که متن هر صفحه بیش از یک ستون باشد و یکسان‌سازی این عوامل در کل کتاب از آن استفاده می‌شود.

.....

۲- تناسب سنتی حاشیه‌ها، در طرف عطف بالا، مقابل عطف و پایین، به ترتیب چند واحد است؟

فاصله سطح نوشته‌ها در هر صفحه تا عطف و بالا و پهلو و پایین، هم اندازه نبوده‌اند و اندازه‌های آن‌ها با استفاده از تناسب طلایی به ترتیب به نسبت اعداد ۲، ۳، ۴، ۶ یا ۱/۵، ۲، ۳، ۴ تعیین می‌شده است.

.....

۳- از سفیدخوانی در کجا استفاده می‌شود؟

سفیدخوانی، یعنی وجود سطوح سفید علاوه بر حاشیه‌ها و رعایت آن در صفحه‌آرایی کتاب کودک، بسیار ضروری است.

۴- به حاشیه سفید اطراف صفحه چه می‌گویند؟

مارژین

.....

۵- واحد اندازه‌گیری حروف چاپی چیست و اندازه‌ی آن چند میلی‌متر است؟

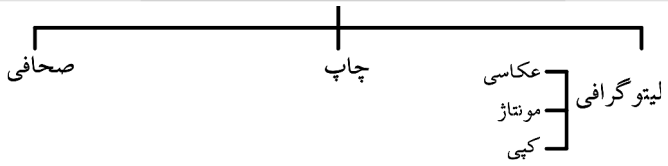
واحد اندازه‌گیری حروف چاپی «پوینت» نام دارد که اندازه‌ی آن ۰/۳۷۶ میلی‌متر است.

.....

۶- در کتاب‌های چاپ سنگی دوره قاجار صفحات مقابل هم از چه نوع صفحه‌آرایی برخوردار بود؟

در کتاب‌های خطی و نیز کتاب‌های چاپ سنگی دوره قاجار صفحات دارای تعادلی که بر مبنای تقارن آرایش یافته‌اند، فراوان یافت می‌شود.

فصل چهارم: مراحل تولید کتاب پس از صفحه‌آرایی

❍ لیتوگرافی ، lithography

نسخه‌ی نهایی پس از صفحه‌آرایی کتاب را «پرینت نهایی» می‌گویند که توسط نمونه خوان، نویسنده، مدیرتولید، بررسی و کنترل می‌شود و پس از رفع معایب و مشکلات احتمالی، دیسک فشرده کتاب، همراه با پرینت نهایی به لیتوگرافی ارسال می‌گردد.

معنی لغوی واژه‌ی لیتوگرافی، «چاپ سنگی» می‌باشد و لیتوگرافی شامل مراحل زیر می‌باشد:

الف) عکاسی: در این مرحله صفحات آماده شده کتاب به فیلم تبدیل می‌شوند. در کتاب‌های غیررنگی، هر صفحه یک فیلم دارد ولی در کتاب‌های رنگی هر صفحه چهار فیلم برای چهاررنگ اصلی چاپ دارد.

نکته:

در مرحله عکاسی، اطلاعات ذخیره شده در دیسک فشرده به فیلم تبدیل می‌شوند.

ب) مونتاژ: در این مرحله براساس اندازه ماشین چاپ و زینک آن، ۸ یا ۱۶ یا ۳۲ صفحه از فیلم‌های صفحات کتاب، کنار هم قرار می‌گیرند، به گونه‌ای که یک فرم چاپی را به وجود آورد.

ج) کپی: در این مرحله انتقال فرم ۸ یا ۱۶ یا ۳۲ صفحه‌ای به صورت فیلم، روی صفحات زینک انجام می‌شود، که با دستگاه ویژه‌ای به صورت خودکار صورت می‌پذیرد.

❍ چاپ

دومین مرحله اصلی تولید کتاب پس از صفحه‌آرایی است که این مرحله پس از لیتوگرافی و آماده شدن زینک‌ها آغاز می‌شود.

در کتاب‌های رنگی، هر فرم چهار بار چاپ می‌خورد که یا با ماشینهای چاپ یک رنگ، هر فرم چاپی، چهار بار در دستگاه قرار می‌گیرد و اگر از ماشین‌های چاپ دورنگ یا چهاررنگ استفاده شود، هر فرم چاپی دو یا یک بار در دستگاه چاپ گذاشته می‌شود.

نکته:

رنگ‌های طلایی و نقره‌ای، به صورت رنگ جدا از چهاررنگ اصلی چاپ به کار می‌روند.

صحافی

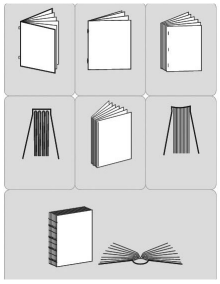
پس از چاپ، مرحله صحافی‌ست که آخرین مرحله تولید کتاب می‌باشد. در این مرحله، ابتدا فرم چاپی توسط دستگاه تازنی تا می‌خورد. سپس فرم‌های تاخورده برحسب نوع صحافی، مرتب می‌شوند که به این دو مرحله «تا و ترتیب» می‌گویند.

فرم‌های تاخورده و مرتب شده، به یکی از روش‌های زیر صحافی می‌گردد:

الف) مفتول: این روش برای کتاب‌های کم حجم مانند بعضی از کتاب‌های کودکان به کار می‌رود. این روش به دو گونه صورت می‌گیرد:

۱ـ روش «مفتول وسط»: در این روش با یک یا دو منگنه در وسط کتاب، صفحات کتاب به یکدیگر متصل می‌گردد.

۲ـ روش «مفتول بغل»: در این روش، اوراق را روی هم می‌گذارند و برحسب جهت تورق، انتهای سمت راست یا چپ آن را یک، دو یا چند منگنه می‌زنند.

ب) ته چسب: در این روش، فرم‌های چاپی روی هم گذاشته می‌شود و شیرازه کتاب چسب است. در صحافی ته چسب با پرفراژ، قسمت عطف را به صورت مضرس و پرفراژ شده برش می‌دهند تا سطح تماس با چسب صحافی، زیادتر و استحکام صحافی، بیشتر گردد.

ج) ته‌دوزی یا ته دوخت: در این روش، فرم‌های چاپی را روی هم می‌گذارند و غالباً کناردوزی می‌کنند. مگر در جزوه‌های خاص کم صفحه‌ای مانند شناسنامه و گذرنامه که از وسط چرخ می‌شوند.

نکته: کتاب‌های مرجع، فرهنگ‌های لغت (دایره المعارف)، معمولاً به روش ته دوخت صحافی می‌شوند که دارای استحکام بیشتری است.

ارزشیابی فصل چهارم

۱- لیتوگرافی به چه معناست؟

واژه لیتوگرافی که معنوی لغوی آن «چاپ سنگی» می‌باشد، یکی از مراحل چاپ، معروف به افست است که این شیوه چاپ و کاربردی که زینک در آن دارد، با چگونگی فرآیند چاپ در روش چاپ سنگی شباهت دارد.

.....

۲- مراحل لیتوگرافی را نام ببرید.

عکاسی ـ مونتاژ ـ کپی

.....

۳- صحافی ته چسب چگونه است؟

در این روش صفحافی با فرمهای چاپی روی هم گذاشته می‌شود و شیرازه‌ی کتاب چسب است. در صحافی ته چسب با پرفراژ، قسمت عطف را به صورت مضرس و پرفراژ شده برش می‌دهند تا سطح تماس با چسب صحافی، زیادتر و استحکام صحافی، افزونتر گردد.

.....

۴- برای صحافی کتاب‌های کم حجم از کدام روش استفاده می‌شود؟ توضیح دهید.

روش مفتولی برای کتاب‌های کم حجم مانند بعضی از کتاب‌های کودکان به کار می‌رود و با یک یا دو منگنه در وسط کتاب صفحات کتاب به یکدیگر متصل می‌گردد که به این روش «مفتول وسط» می‌گویند. روش دیگر «مفتول بغل» است که اوراق را روی هم می‌گذارند و برحسب جهت تورق، انتهای سمت راست یا چپ آن را یک یا چند منگنه می‌زنند.

.....

۵- در کتاب‌های رنگی هر فرم چند بار چاپ می‌خورد؟

چهار بار

فصل پنجم: کلیات

تعریف مجله

مجله، به مدرکی جلد شده گفته می‌شود که به طور منظم و با فاصله انتشار مرتب و تحت شماره ردیف و دوره و تاریخ معین در زمینه‌های گوناگون (اجتماعی، سیاسی، هنری و ...) بیش از دوبار در سال منتشر شود و در تهیه مطالب آن بیشتر از یک نفر مشارکت داشته باشد و نیز دارای بیشتر از یک مقاله باشد.

تعریف مجله در فرهنگ فارسی معین: مجله، مجموعه‌ای است که به طور مرتب منتشر می‌شود و شامل مقالاتی در موضوعی واحد یا در موضوعات مختلف باشد.

تعریف مجله در قانون مطبوعات مورخ ۱۳۳۱/۵/۱۱: مجله نشریه‌ای است که برای روشن ساختن افکار عمومی مردم در زمینه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، علمی و فنی یا ادبی و ترقی دادن سطح معلومات عامه و نشر اخبار و اطلاعات عام‌المنفعه و انتقاد و صلاح‌اندیشی در امور عمومی به طور منظم و در زمان معین طبع و نشر گردد.

تفاوت‌های مجله و روزنامه

۱ـ قطع و تعداد صفحات مجله به گونه‌ای است که نیاز به نوعی صحافی دارد و مانند روزنامه، صفحات آن را بدون دوخت لا به لای هم نمی‌گذارند.

۲ـ کاربرد مجله با روزنامه متفاوت است به عبارتی مجله فقط برای یک روز ارزش ندارد، بعضی انواع آن به عنوان مرجع مدت‌ها استفاده می‌شود.

۳ـ بیشتر مجلات، موضوعی تخصصی دارند و به زمینه ویژه‌ای مربوط می‌شوند.

نکته:

نخستین نشریه در ایران، «فلاحت مظفری» ست که ویژه کشاورزی بوده است.

قطع مجله

قطع مجله به دو عامل بستگی دارد:

الف) حسی: جلد مجله از نظر حسی، باید مناسب موضوع مجله و مخاطبان آن باشد.

ب) اقتصادی: از نظر اقتصادی، در مقایسه با کاغذهای موجود در بازار، دورریز نداشته باشد و برای تکثیر، ارسال مطلبی به راه دور، قرارگیری در کیف و زونکن و ... حداکثر بهره‌وری را داشته باشد.

نکته:

تعداد صفحات مجله با قطع آن، رابطه‌ای ندارد ولی باید صفحات متن مجله، مضرب صحیحی از ۸ یا ۱۶ باشد.

سرلوحه (لوگوتایپ) ـ Logotype

نخستین کار گرافیکی مجله، طراحی نام مجله است که به آن «سرلوحه» یا «لوگوتایپ» می‌گویند و در واقع نشانه یا «آرم» مجله می‌باشد.

لوگوتایپ: نشانه‌ای‌ست که با طراحی حروف ویژه نام موضوع ساخته شود.

آرم arme: کلمه‌ای فرانسوی است و معنی آن در زبان فرانسه، لشکر و سپاه می‌باشد. بر تکمه‌ها و کلاه و لباس نظامیان نقوشی مشابه مفهوم امروزی آرم وجود داشته است در سالهای گذشته، در مکتوبات، با تمایل به فارسی‌نویسی از واژه نشانه به جای آن استفاده می‌کردند اما در سالهای اخیر در ایران در محاوره و مکتوبات، همان واژه آرم را به کار می‌برند.

ویژگی‌های گرافیکی سرلوحه مجله به شرح زیر است:

۱ـ روحیه کلی طراحی سرلوحه باید با موضوع و هویت مجله متناسب باشد.

۲ـ سرلوحه باید در نگاه نخست و بدون تلاش بسیار خوانده شود و نوگرایی و خلاقیت نباید بیش از حد به خوانایی آن صدمه بزند.

۳ـ سرلوحه مجله باید از جاذبه بصری و چشم‌نوازی برخوردار و از ابداع و خلاقیت و ابتکار هنری بهره کافی داشته باشد.

۴ـ در طراحی و رسامی سرلوحه، موارد مختلف کاربرد آن باید در نظر گرفته شود و این امر، در اندازه سطوح و ضخامت‌های خطوط مثبت و منفی طرح رعایت گردد.

۵ـ هویت فرهنگی باید در طراحی سرلوحه در نظر گرفته شود و طراح سرلوحه، ویژگی‌های جامعه مخاطب را در نظر بگیرد و با توجه به شخصیت مجله و موضوع آن، آنها را لحاظ کند.

۶ـ مستقیماً برای طراحی سرلوحه از حروف تکراری و فونت‌های موجود در سیستم‌های حروف‌چینی استفاده نشود.

۷ـ برای طراحی سرلوحه، باید رنگ سیاه بر روی کاغذ سفید اتود کرد و فقط در مرحله طراحی جلد مجله، باید برای رنگ سرلوحه پیشنهاد مناسب را ارائه داد.

۸ـ سرلوحه، باید با مخاطب مجله ارتباطی تفاهم‌آمیز برقرار کند.

۹ـ گاهی در طراحی سرلوحه، علاوه بر طراحی خط، از شکل‌های اصلی دایره، مربع، مثلث یا شکل کمکی دیگری استفاده می‌کنیم. که این کار ممکن است خلاقیت، برقراری تعادل و توازن و یا دادن نوعی ویژگی بصری به سرلوحه باشد.

۱۰ـ سرلوحه غالباً در قسمت بالای جلد مجله قرار می‌گیرد، ولی برای دستیابی به فضای بصری معاصر یا خلاقیت و نوجویی می‌توان آن را در نواحی دیگر روی جلد هم قرار دارد.

❍ روحیه کلی و ثابت جلد ـ اونیفورم ـ uniform

«اونیفورم» یعنی روحیه ثابت طرح جلد که در شماره‌های مختلف مجله باید ثابت بماند ولی ممکن است طرح روی جلد یا رنگ‌های آن در هر شماره تغییر کند.

ویژگی‌هایی که اونیفرم باید داشته باشد:

۱ـ در طراحی اونیفورم مانند سرلوحه، عامل اساسی در نظر گرفتن شخصیت مجله و موضوع آن و ویژگی‌های مخاطبان مجله است.

۲ـ در اونیفورم، غیر از سرلوحه، اندازه حروف ریز کنار سرلوحه و نحوه قرارگیری آنها نیز باید ثابت، و با سایر عوامل بصری که در جلد دیده می‌شود، تناسب داشته باشد.

۳ـ اونیفورم، باید از خلاقیت و نوآوری برخوردار باشد و غیرتکراری بودن و ناآشنایی فضای بصری روی جلد تا حد زیادی به موفقیت مجله کمک می‌کند.

۴ـ طراح جلد باید به سلیقه مخاطبان مجله در مورد تصاویر و گرایش عمومی آنها آشنا باشد.

۵ـ اونیفورم، وظیفه امروزی کردن ماهیت بصری جلد را بر عهده دارد و باید به گونه‌ای با سرلوحه تلفیق شود که در مجموع، جلد مجله حالتی نو و معاصر داشته باشد.

❍ اصطلاحات چهارصفحه‌ی جلد مجله

اصطلاحات زیر برای راحتی گفت و گو درباره جلد مجله با چاپخانه و سردبیر و ... به کار می‌رود:

- **صفحه یک جلد:** روی جلد را گویند.
- **صفحه دو جلد:** پشت صفحه‌ی روی جلد را گویند.
- **صفحه سه جلد:** ادامه‌ی صفحه‌ی اخیر را گویند، به عبارتی صفحه‌ی پشت جلد مجله.
- **صفحه چهار جلد:** صفحه‌ی پشت سه جلد را گویند که در امتداد صفحه‌ی یک جلد است.

❍ نشانه‌های قسمت‌های ثابت در مجله

این نشانه‌ها نوعی نشانه فرهنگی هستند و در طراحی آنها، علاوه بر خلاقیت و نوآوری، باید وحدت شخصیت بصری نشانه‌ها در نظر گرفته شود و حتی از نظر فضاهای مثبت و منفی، تفاوت چندانی میان آنها نباشد.

این نشانه‌ها در بعضی مجلات، برای هر یک از بخش‌های ثابت مجله، طراحی می‌شود که در این‌گونه مجلات، خواننده کم کم این نشانه‌ها را جذب می‌کند و با دیدن آنها، بدون خواندن عنوان بخش، بخش مزبور را می‌شناسد.

ارزشیابی فصل پنجم

۱- فرهنگ فارسی معین، مجله را چگونه تعریف کرده است؟

فرهنگ فارسی معین، مجله را مجموعه‌ای تعریف کرده است که به طور مرتب منتشر می‌شود و شامل مقالاتی در موضوعی واحد یا در موضوعات مختلف باشد.

.....

۲- تفاوت روزنامه و مجله در چیست؟

قطع و تعداد صفحات مجله به گونه‌ای‌ست که نیاز به نوعی صحافی دارد و مانند روزنامه، صفحات آن را بدون دوخت لابه‌لای هم نمی‌گذارند. کاربرد مجله نیز با روزنامه متفاوت است. مجله فقط برای یک روز ارزش ندارد؛ آن را نگاه می‌دارند و بعضی انواع آن به عنوان مرجع مدت‌ها استفاده می‌شود و همین نکته در قطع و نوع صحافی آن اثر می‌گذارد. بیشتر مجلات، موضوعی تخصصی دارند و به زمینه ویژه‌ای مربوط می‌شوند که این نیز از تفاوت‌های اساسی مجله و روزنامه می‌باشد.

.....

۳- قطع مجله به چه عامل‌هایی بستگی دارد؟

قطع مجله، به دو عامل یکی حسی و دیگری اقتصادی بستگی دارد.

.....

۴- اونیفورم به چه معناست؟

اونیفورم یعنی روحیه ثابت طرح جلد که در شماره‌های مختلف مجله باید ثابت بماند ولی ممکن است طرح روی جلد یا رنگ‌های آن در هر شماره تغییر کند.

.....

۵- نخستین کار گرافیکی مجله چیست؟

نخستین کار گرافیکی مجله، طراحی نام مجله است که به آن «سرلوحه یا لوگوتایپ» می‌گویند و در واقع نشان یا آرم مجله می‌باشد.

.....

۶- نخستین نشریه‌ای که در ایران به چاپ رسید، چه نام داشت و در چه زمینه‌ای بود؟

نخستین نشریه در ایران «فلاحت مظفری» است که ویژه کشاورزی بوده است.

فصل ششم: مراحل قبل از صفحه‌آرایی مجله

آماده‌سازی — گرید — طراحی فهرست مجله

آماده‌سازی

در هفته‌نامه‌ها آماده بودن مطلب شش شماره و در ماهنامه آماده بودن مطلب سه شماره، ضروری است. مطالب روی صفحاتی به قطع رحلی یا A4 نوشته می‌شوند که در تکثیر، از کاغذ حداکثر استفاده شده باشد. استاندارد تعداد سطرها در صفحات، ۱۳ سطر است و سرلوحه مجله را هم در اندازه‌ای کوچک در بالای صفحه می‌توان چاپ کرد.

پس از آماده شدن مطالب، ویراستار از لحاظ رسم‌الخط و رعایت قواعد دستورزبان، متن را کنترل می‌کند.

تعیین حروف مطالب: در اولین شماره هر مجله، که معمولاً شماره صفر نامیده می‌شود، صفحه‌آرا پس از مشورت‌های لازم با سردبیر و مسئولان مجله، عواملی مانند طول و فاصله سطرها و نوع قلم‌های حروف‌چینی، اندازه حروف متن و سوتیترها و ... را انتخاب می‌نماید و این انتخاب‌ها، به صورت مکتوب تأیید و ثبت و صورتجلسه می‌شوند و همیشه در شماره‌های بعدی آن مجله رعایت می‌گردند.

موارد مورد توجه در تعیین حروف مطالب:

- هنگام تصمیم‌گیری در مورد نوع حروف مجله و اندازه آنها ویژگی‌های مخاطبان مجله را باید در نظر داشته باشیم.
- تأثیر بصری حروف به طور مستقیم به ضخامت آنها بستگی دارد حروف هر چه ضخیم‌تر باشند، دارای انرژی بیشتری هستند.

● سطرها، وقتی به صورت منظم زیر هم قرار می‌گیرند. ستون‌ها را می‌سازند. به طور معمول هر چه ستون باریکتر باشد، اندازه حروف هم کوچک‌تر می‌شود و برای استفاده از حروف بزرگ، باید ستون‌های عریض‌تری داشته باشیم.

نکته:
مهم‌ترین عامل برای تعیین طول سطر، راحتی خواننده برای مطالعه مجله است.

● با استفاده از اندازه حروف، به عنوان یک عامل مشخص کننده، اهمیت نسبی مطالب را می‌توانیم با یک نگاه و به صورت بصری به خواننده القا کنیم. برای مطالب مهم، از حروف درشت‌تر و سیاه استفاده می‌کنیم تا اهمیت آنها را نشان دهیم.

● در صفحاتی که حسی از شلوغی لازم است به خواننده القا شود، ستون‌ها را باید باریک گرفت و برعکس، ستون‌های عریض‌تر، برای تداعی آرامش و متانت بیشتر در نظر گرفته شود.

نکته: مطالبی مانند سخن سردبیر یا گفتار ویژه یک مقام علمی یا ... ، بیشترین طول سطر را دارند و به صورت یک ستونی و یا حداکثر دو ستونی ارائه می‌شوند.

● طول طولانی‌ترین سطرها بهتر است که از حدود ۱۳ یا ۱۴ سانتی‌متر بیشتر نشود، زیرا در آن صورت چشم از تعقیب کلمات خسته می‌شود.

❍ گرید

گرید مجله عبارت است از قانونمندکردن و تعیین عواملی مانند طول سطرها و فاصله آنها از یکدیگر، فاصله متن از لبه‌های کاغذ و عطف، فاصله ستون‌های حروف از یکدیگر و مواردی از این قبیل.

● گرید باید برای استفاده از عناصر بصری متفاوتی مانند حروف متن، عنوان‌های اصلی، تصاویر، تصویرسازی‌ها، و ریزنقش‌ها مناسب باشد و الگوی از پیش تعیین شده‌ای ندارد.

● گرید مجلات باید به صورت دو صفحه مقابل هم طراحی شود و فقط در نشریات علمی تخصصی، گرید می‌تواند به صورت تک صفحه هم اجرا گردد.

● جای سرصفحه و شماره صفحه باید در گرید مشخص شود که معمولاً در نیمه صفحه رو به عطف واقع نمی‌شود.

● پس از رواج فناوری دیجیتال در صنعت نشر، چون می‌توان اندازه‌ها را در رایانه یا سیستم «متریک» تعریف کرد. در گرید نیز از سانتی‌متر و میلی‌متر برای تعیین فاصله‌ها استفاده می‌شود. بسیاری از طراحان خطوط کرسی را در گرید رسم می‌کنند.

خط کرسی: خطی است که از زیر دندانه‌ها می‌گذرد و در زبان‌هایی که ریشه لاتین دارند خط کرسی از زیر حروف بزرگ عبور می‌کند.

❍ طراحی روحیه کلی فهرست مجله

صفحه فهرست چون نخستین صفحه مجله است و روحیه طراحی ثابتی دارد و در هر شماره تکراری می‌شود، باید از خلاقیت و ابتکار هنری بهره کافی داشته باشد.

● شناسنامه یا حقوق مجله معمولاً در صفحه‌ی فهرست آورده می‌شود. در شناسنامه، صاحب امتیاز و مدیر مسئول و سردبیر و ویراستار و گروه تولید فنی یعنی حروف‌چینی و صفحه‌آرایی و لیتوگرافی و چاپ و صحافی معرفی می‌شوند.

● نشانی دفتر مجله و تلفن‌های تماس در صفحه‌ی فهرست ذکر می‌گردد.

● فهرست مجله از صفحاتی‌ست که جایز است سفیدی زیادی داشته باشد.

● نوع قلم و اندازه حروف صفحه فهرست می‌تواند با متن مجله متفاوت باشد و شماره صفحات نیز می‌توانند اندازه‌ای بزرگ‌تر از حروف صفحه فهرست داشته باشند.

● سرلوحه مجله در اندازه‌ای کوچکتر از روی جلد و اطلاعاتی مانند شماره نشریه و تاریخ نشر هم باید در فهرست ارائه شود.

ارزشیابی فصل ششم

۱- کاربرد گرید در مجله چگونه است؟

در مجله، گرید عبارت است از قانونمند کردن و تعیین عواملی مانند طول سطرها و فاصله آنها از یکدیگر، فاصله متن از لبه‌های کاغذ و عطف، فاصله ستون‌های حروف از یکدیگر و مواردی از این قبیل.

۲- اولین شماره هر مجله معمولاً چه نامیده می‌شود؟

اولین شماره هر مجله معمولاً شماره صفر نامیده می‌شود و حالتی آزمایشی دارد.

.....

۳- آماده بودن مطالب در هفته‌نامه و ماهنامه تا چند شماره ضروری است؟

در هفته‌نامه‌ها آماده بودن مطلب شش شماره و در ماهنامه‌ها آماده بودن مطلب سه شماره، ضروری است.

.....

۴- مهم‌ترین عامل برای تعیین طول سطر در مجله چیست؟

مهم‌ترین عامل برای تعیین طول سطر، راحتی خواننده برای مطالعه مجله است.

.....

۵- در چه نشریاتی گرید می‌تواند به صورت تک صفحه اجرا گردد؟

نشریات علمی تخصصی

فصل هفتم: صفحه‌آرایی مجله

❍ تعریف صفحه‌آرایی مجله

سامان‌دادن و ایجاد روابط منطقی و منظم بین عناصر نوشتاری و تصویری و فضاهای خالی در دو صفحه مقابل هم، با هدف دستیابی به زیبایی، سهولت در خواندن و ایجاد اشتیاق در خواننده را، صفحه‌آرایی مجله گویند.

❍ عناصر نوشتاری مجله

الف) تیتر: عنوان مقاله که حروف آن درشت‌ترین حروف صفحه است.

ب) سوتیتر: تست‌های منتخب متن که نکته‌های پر اهمیت مقاله هستند.

ج) روتیتر: عبارت بالای عنوان مقاله که با حروفی کوچکتر از آن و بزرگتر از حروف متن حروف‌چینی می‌شود.

د) زیرتیتر: عبارت زیر عنوان مقاله که با حروفی کوچکتر از آن و بزرگتر از حروف متن حروف‌چینی می‌شود.

هـ) لید: Lead در زبان انگلیسی به معنی هدایت و راهنمایی‌ست. معمولاً پاراگراف اول مقاله، چکیده مهمترین مطالب آن است و خواننده را به خواندن مقاله تشویق می‌کند. لید معمولاً بیش از یک یا دو جمله نیست.

و) میان تیتر: عناوین فرعی داخل مقاله را میان تیتر گویند.

ز) حروف متن

عناصر تصویری: شامل تصاویر، طراحی‌ها و تصویرسازی‌هاست.

❍ چگونگی اجرا

در اجرای صفحه‌آرایی، موارد زیر باید در نظر گرفته شود:

- نرم‌افزارهای مناسب صفحه‌آرایی، معمولاً «وکتور» هستند و ساختار صفحه‌آرایی مجله یعنی گرید آن، نخست باید در رایانه تعریف شود.
- باید تعداد کل صفحات مقاله تخمین زده شود.
- در مجله فارسی زبان، هر مقاله از صفحه درج یعنی صفحه سمت راست شروع شود و پایان آن صفحه فرد باشد.
- ورود به مقاله باید برای خواننده کاملاً مشخص باشد و برای یافتن آن دچار سرگردانی نشود و علاوه بر شرایط فیزیکی، خواننده از لحاظ حسی هم ورود به مقاله را دریابد.

به یاد داشته باشید که برای صفحه‌آرایی دو هدف می‌توان قائل بود:

۱ـ راحتی خواندن **۲ـ** انگیزه دادن به خواننده برای خواندن

دستورالعمل‌های سودمند درباره‌ی صفحه‌آرایی مجله:

- دو صفحه مقابل هم مجله از نظر بصری باید با موضوع مقاله تناسب داشته و با روحیه کلی مجله نیز هماهنگ باشند.

● خطوط نازک و ضخیم از عناصری است که برای حفظ تعادل صفحه و رسیدن به کمپوزیسیون بهتر می‌توان از آن در صفحه‌آرایی استفاده کرد.

● وجود «فضای منفی» که به فضاهای سفید و خالی گفته می‌شود، برای چشم‌نواز شدن و پرهیز از تراکم و خفه شدن صفحات، بسیار ضروری می‌باشد.

● برای جلوه فضاهای خالی، ضروری است که فاصله ستون‌ها و نیز فاصله حروف از تصاویر و فاصله تصاویر از یکدیگر و مواردی مانند آنها در حد امکان کم باشد.

● در صفحه‌آرایی مقالات مجله، بهتر است تصاویر و سوتیترهای مهم در صفحات شروع و نیمه اول مقاله ارائه شوند و تصاویر و سوتیترهای کم اهمیت، در نیمه دوم و اواخر مقاله قرار گیرند.

● از لحاظ مقیاس بهتر است که تصاویر بسیار بزرگ در اواخر مقاله قرار داده نشوند.

● در دو صفحه مقابل هم مجله، تصاویر باید با یکدیگر هماهنگی و ضرباهنگ (ریتم) مناسبی داشته باشند.

○ عکس در صفحه‌آرایی مجله

برای چیدن عکس‌ها در صفحه از گرید استفاده می‌شود؛ یعنی اضلاع عکس باید روی خطوط گرید مجله قرار گیرد.

روشهای متداول چیدمان عکس‌ها در دو صفحه مقابل هم مجله:

الف) روش تداوم خطی: تداوم خطی به راستای مستقیم اطلاق می‌شود که در بوم صفحه‌آرا یعنی دو صفحه مقابل هم مجله قرار گرفته است و بخش‌هایی از آن کاملاً دیده می‌شود و قسمت‌هایی حذف شده است.

تداوم خطی، ممکن است در راستاهای افقی، عمودی و یا مایل اجرا شود.

ب) روش بلوک تصویری: یعنی چند عکس به گونه‌ای با فاصله‌های اندک از یکدیگر کنار هم قرار گیرند که تشکیل یک مستطیل یا مربع کامل را بدهند و بقیه صفحه به حروف متن اختصاص یابد یا احیاناً یکی دو عکس کوچک غیر از این بلوک اصلی در صفحه قرار داده شده باشد.

ج) روش قرار دادن عکس‌ها در نزدیکی یکدیگر با فاصله بسیار اندک و با ترکیبی موزون: بلوک یا شکل هندسی ویژه‌ای در این روش استفاده نمی‌شود، بلکه تصاویر آزادانه ولی با ترکیب کلی موزونی کنار هم قرار گیرند.

د) خلاقیت در کاربرد عکس: پس از رواج نشر رومیزی، امکان خلاقیت در کاربرد عکس فزونی یافت. می‌توان با استفاده از نرم‌افزارهای گرافیکی، به سهولت تمام یا بخشی از زمینه عکس را حذف کرد تا کادر آن مربع یا مستطیل نباشد و تبدیل به شکلی شود که در حروف متن صفحه بافته می‌شود. به ویژه در صفحات ورزشی.

نکته: در طراحی صفحات بهتر است که تصاویر در اندازه‌های متضاد کوچک و بزرگ ارائه شوند و به ندرت در دو صفحه مقابل هم باید از عکسهای یک اندازه یا عکس‌هایی استفاده کرد که اندازه آنها به یکدیگر نزدیک است.

○ عنوان اصلی

عنوان یا تیتر، جمله، عبارت یا کلمه‌ای است که موضوع مقاله را کوتاه و موجز و مستقیم یا به صورت استعاری معرفی می‌کند و به آن هویت می‌بخشد و هم از نظر معنی و هم از جنبه شکل ظاهری و زبان بصری می‌تواند خواننده را به ادامه خواندن ترغیب کند.

نقش‌های عنوان مقاله در روزنامه‌نگاری:

۱ـ بیان پیام مقاله به شکلی کوتاه و موجز **۲ـ** ترغیب خواننده به خواندن آن

۳ـ تفکیک مطالب از یکدیگر **۴ـ** کمک به زیبا شدن صفحات

● در بیشتر موارد مشخص کردن روتیتر و عنوان اصلی و زیر تیتر، با سردبیر مجله است؛ اما در هر حال، وظیفه انتخاب حروف مناسب و تعیین اندازه آن با صفحه‌آراست.

● شکل حروف تیتر تا حد ممکن باید با هویت کلی مجله و موضوع مقاله تناسب داشته باشد.

● عواملی مانند اندازه و نوع حروف، متراکم بودن یا انبساط داشتن و ضخامت حروف در قدرت تأثیر بصری عنوان موثرند.

در زیر سه نوع از حروف را مورد بررسی قرار می‌دهیم:

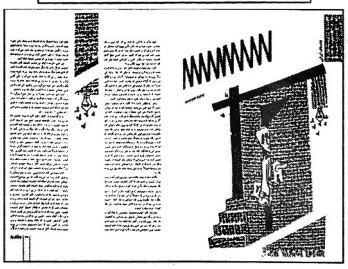
۱ـ نسخ روزنامه‌ای: نوعی از این حروف در رایانه به قلم «تیتر» شهرت دارد، هیجان‌برانگیز و هشداردهنده در حکم دستور محکمی است که فرمان می‌دهد و بیان خبری بسیار قدرتمندی دارد.

۲ـ خط نستعلیق: لحن کوبنده و حادثه‌ای ندارد و شخصیت آن ادیبانه و عارفانه است.

۳ـ حروف توخالی: نمایشی از کم وزنی، پرواز و رهایی، ظرافت و ایهام را منتقل می‌کند و خاصیتی برونگرا دارد.

- در تیتر مجلات، اصل بر فشرده‌نویسی است و غیر از استثناها، فاصله حروف باید کم باشد و حتی فاصله یک کلمه با کلمه بعد از آن نباید زیاد باشد.
- فاصله سطرها در عناوین چند سطری نباید زیاد باشد.
- در فارسی و زبان‌هایی که از راست به چپ خوانده و نوشته می‌شوند، اگر صفحه‌آرا تصمیم بگیرد عنوان مقاله‌ای را عمودی قرار دهد، باید از بالا به پایین خوانده شوند.
- صفحه‌آرا می‌تواند با استفاده از مفهوم عنوان، بیانی بصری در صفحه ایجاد کند.

- تیترهای مورب، هیجان و انرژی بیشتری دارند و توجه را به خود جلب می‌کنند ولی گاهی در قرار دادن تیتر به حالت مورب، قصد تولید هیجان در میان نیست، بلکه این کار برای دستیابی به کمپوزسیون بهتر و در جهت هماهنگی با سایر عناصر صفحه صورت می‌گیرد.

«عناوین فرعی» یا «میان تیتر»

عناوین فرعی کم اهمیت‌تر از عنوان اصلی‌اند و حروف آنها یا همان قلم سیاه حروف نازک متن است و یا یک یا دو پونت از حروف متن درشتتر است.

عناوین فرعی یا میان تیترها به شکل‌های زیر در صفحه قرار می‌گیرند:

۱ـ وسط در وسط: در این حالت، میان تیتر نسبت به ستون مطلب زیر آن در حالت متقارن و اصطلاحاً «وسط در وسط» قرار گرفته است.

۲ـ ابتدای سطر: در این حالت، میان تیتر در امتداد عمودی ابتدای ستون قرار می‌گیرد و مانند سایر میان تیترها به پاراگرافی که زیر آن واقع شده است نزدیک‌تر از پاراگراف بالای آن می‌باشد.

۳ـ تابلویی: در این حالت، با عقب‌نشینی چند سطر پیاپی، صفحه‌آراء فضایی را از یک ستون مطلب عریض به بیان تیتر یک تا سه سطری اختصاص می‌دهد.

۴ـ فرعی: این نوع میان تیتر، در واقع، زیر مجموعه سه نوع میان تیتری است که ذکر شد. یعنی اگر در یکی از انواع میان تیتری که نام برده شد، تقسیمات دیگری ضروری باشد، میان تیترهای فرعی جدید قرار می‌گیرند.

سوتیترها

هر سوتیتر، یک یا چند جمله کلیدی و مهم مقاله است که سردبیر مجله آن را انتخاب کرده و صفحه‌آراء باید آن را در محل مناسبی در صفحه با حروفی چشمگیر که تفاوت آشکاری با حروف متن داشته باشد، قرار دهد.

طول سطر سوتیترها، اغلب برابر طول سطر متن یا مضرب مشخص از آن است. اما این طول را صفحه‌آرا، می‌تواند به میل خود انتخاب کند. طول سطر سوتیترها نباید بیش از اندازه کوتاه یا بسیار بلند باشد. دامنه مناسب حدود پنج تا چهارده کلمه است.

اندازه سوتیترها باید از حروف متن درشت‌تر باشد. اما این که چه اندازه درشت‌تر باشد، به سلیقه صفحه‌آرا، مربوط است و تا حدی به نوع مقاله بستگی دارد. البته عناوین فرعی درشت‌ترند.

نکته:

حروف متن < سوتیتر < میان تیتر < تیتر ⇒ از نظر اندازه‌ی حروف

روش‌هایی برای چشم‌گیر شدن سوتیترها:

۱ـ قراردادن یک خط افقی در بالای سوتیتر و خط افقی دیگری در زیر آن

۲ـ زمینه ترام کمرنگ

۳ـ قراردادن فضای خالی در اطراف سوتیتر

۴ـ قراردادن سوتیتر در مجاورت تصاویر

ارزشیابی فصل هفتم

۱- صفحه‌آرایی مجله را تعریف کنید.

سامان دادن و ایجاد روابط منطقی و منظم بین عناصر نوشتاری و تصویری و فضاهای خالی در دو صفحه مقابل هم، با هدف دستیابی به زیبایی، سهولت در خواندن و ایجاد اشتیاق در خواننده را، صفحه‌آرایی مجله گویند.

.....

۲- روش‌های چیدمان عکس‌ها در دو صفحه مقابل هم مجله را نام ببرید.

۱ـ روش تداوم خطی ۲ـ استقرار عکس‌ها به صورت یک بلوک تصویری

۳ـ قراردادن عکس‌ها در نزدیکی یکدیگر با فاصله بسیار اندک و ترکیبی موزون که بلوک یا شکل هندسی ویژه‌ای نباشد.

.....

۳- عنوان یا تیتر به چه معناست؟

عنوان یا تیتر، جمله، عبارت یا کلمه‌ای است که موضوع مقاله را کوتاه و موجز و مستقیم یا به صورت استعاری معرفی می‌کند و به آن هویت می‌بخشد و هم از نظر معنی و هم از جنبه شکل ظاهری و زبان بصری می‌تواند خواننده را به ادامه خواندن ترغیب کند.

.....

۴- شکل حروف تیتر باید با چه چیزهایی تناسب داشته باشد؟

با هویت کلی مجله و موضوع مقاله تناسب داشته باشد.

.....

۵- عناصر نوشتاری مجله را نام ببرید.

لید، تیتر، سوتیتر، روتیتر، زیرتیتر، میان تیتر، حروف متن.

.....

۶- منظور از اصطلاح «میان تیتر» چیست؟

مقالات مجله، غیر از عنوان اصلی عناوین فرعی هم دارند که آنها را عنوان فرعی یا «میان تیتر» می‌نامند و زیر مجموعه عنوان اصلی محسوب می‌شوند.

.....

۷- حروف خط نسخ روزنامه‌ای چه خصوصیاتی دارد؟

حروف خط نسخ روزنامه‌ای، هیجان‌انگیز و اخطاردهنده بوده و در حکم صدای محکمی هستند که امر می‌کند و بیان خبری بسیار قوی دارد.